

מפת זרכים

בריאות עובדים פלסטינים בענף הבנייה

דו"ח של קו לעובד 2022

קו לעובד /
Worker's Hotline
عنوان العامل /

כתיבה:
ד"ר מאיה דה פריס קדם, עו"ד עביר ג'ובראן, עו"ד דיאנה בארון

היגוי, איסוף נתונים ועבודת שטח:
עו"ד ח'אלד דוח'י, מר עבד אלחלים דארי, מר ערפאת עמרו

עיצוב הדו"ח
dropouts.me

הדוח הופק בתמיכת שגרירות גרמניה

© כל הזכויות שמורות (2022)

קו לעובד

נחלת בנימין 75 תל אביב

www.kavlaoved.org.il

קו לעובד
Worker's Hotline
عنوان العامل

1. החל משנת 1967 ישראל שולטת בשטחי הגדה המערבית, והיום עבודתם של פלסטינים תושבי הגדה בישראל מוסדרת על ידי מכסות שמנפיקה ישראל להיתרי עבודה¹. מעל 50 שנות כיבוש יצרו א-סימטריה וגרמו לכלכלה הפלסטינית להיות תלויה בכלכלה הישראלית. מצב זה גרם לדחק ומצוקה אצל העובדים הפלסטינים, והוליד קרקע פורייה לניצול. בין היתר בשל מדיניותה של ישראל, עבודה בישראל מאפשרת למשפחות העובדים הכנסה גבוהה מההכנסה האפשרית בגדה (פי 2.3)², והצורך לפרנס את משפחותיהם מוביל אנשים בעלי השכלה לוותר על הניסיון לאתר עבודה במקצוע שלהם ברשות הפלסטינית, ולפנות לעבודה בענפים שפתוחים עבורם בישראל, ובעיקר ענפי הבנייה, החקלאות והתעשייה. יחסי הכוח הלא שוויוניים מונעים מעובדים רבים לחשוב על אפשרויות תעסוקה אחרות, מסוכנות פחות, עד שהם נפגעים מעבודתם.
2. נכון ליוני 2022, מכסת ההיתרים עמדה על 120 אלף³. מתוכם, על פי דיווח מינהל הבטיחות והבריאות התעסוקתית נכון לחודש פברואר 2022, כ-80,000 עובדים פלסטינים קבועים מהגדה המערבית עבדו בהיתר בענף הבנייה בישראל⁴. עובדים פלסטינים המועסקים בישראל תומכים לא רק במשפחתם הגרעינית, אלא פעמים רבות גם במשפחה המורחבת, והכנסתם הכרחית ליציבות הכלכלית של הגדה המערבית. כך למשל, עובדים בעלי היתר מכניסים כ-41 מיליון ₪ ביום לגדה המערבית⁵. עם זאת, מתוך כלל העובדים במכסה שעובדים בענף הבנייה, ידוע על כאלפי עובדים פלסטינים שקונים את היתרי העבודה דרך מתווכים כדי לעבוד בישראל. אחרים קונים היתרים לצרכים מיוחדים או היתר לכניסה להתנחלויות כדי לעבוד בשטח ישראל בלי היתר עבודה.
3. נכון להיום פועלים כ-18 מחסומים בגדה המערבית⁶, שמהווים נקודות המעבר הרשמיות היחידות בין הגדה ובין ישראל. עם זאת, לא כולם פתוחים למעבר פלסטינים (או הולכי רגל, או עובדים), וחלקם נפתחים בשעה מאוחרת יחסית (5 בבוקר למשל), בעוד שעובדים ממתנינים לפתיחת מחסומים כבר מהשעה 3 לעתים. עובד פלסטיני אינו יכול להגיש בקשה להיתר עבודה בישראל, רק מעסיק רשאי לעשות זאת מול מינהל האוכלוסין, אך על פי הרפורמה משנת 2020, עובד פלסטיני בעל היתר עבודה רשאי לעבור בין מעסיקים בענף הבנייה תוך 60 ימים. עם זאת, הרפורמה עדיין לא מיושמת כהלכה⁷, ועדיין אין פיקוח על דמי התיווך שמשלמים עובדים פלסטינים כדי לאתר מעסיק שיש לו מקום במכסת העובדים שלו.
4. עובדים פלסטינים העובדים בישראל זכאים לקבל גמלה בגין פגיעה בעבודה (בין אם בגלל תאונה ובין אם בגלל מחלת מקצוע). בשנת 2019 מספר העובדים הפלסטינים שעבדו בישראל (בכל הענפים) עמד על

1 המסמך כתוב בלשון זכר, אך פונה לכל המגדרים. כל הכתוב במסמך זה הוא על דעת ארגון קו לעובד, ולא מייצג את הדוברים השונים שרואיינו לצורך המחקר.

2 ILO, [The situation of workers of the occupied Arab territories](#), Report of the Director-General – Appendix 2021, para-graph 67

3 על פי דיווחים בתקשורת, ראו: <https://www.ynet.co.il/news/article/hy11apa8fc> (נקרא ביום 14/8/2022)

4 [מכתב מינהל הבטיחות והבריאות התעסוקתית](#), "הודעה על התחלת פיילוט הכשרת פועלים פלסטינים בהמשך להחלטת ממשלה 189", מיום 24/2/2022.

5 Office of the United Nations Special Coordinator for the Middle East Peace Process (UNSCO), [Report to the Ad-Hoc Liaison Committee](#), 10 May 2022. בעמ' 8, דווח על כ-153 אלף עובדים פלסטינים מהגדה המערבית שמרוויחים בממוצע 269 ₪ ליום.

6 [רשימת מעברים בגדה המערבית](#), עדכני ליום 7.6.2020.

7 "דו"ח קו לעובד", תמונת מצב: התפתחויות ושינויים בהעסקת עובדים פלסטינים בישראל", אפריל 2021.

115,725 אלף, מתוכם 1.1% (1,249 עובדים) קיבלו דמי פגיעה⁸. זאת, לעומת 1.7% מתושבי ישראל. אך לא רק שאי אפשר להתייחס למספר מקבלי דמי הפגיעה כמספר הנפגעים בפועל⁹, אלא שלפי הביטוח הלאומי, הדיווח על עובדים פלסטינים לוקה כנראה בחסר בשל תת דיווח, והנחת הביטוח הלאומי היא שרמת הבטיחות במקומות העבודה נמוכה מאשר במקומות אחרים, ומספר הנפגעים בפועל גבוה יותר¹⁰.

מתודולוגיה:

- סקר המורכב מ-38 שאלות בערבית. הסקר הועבר בקרב עובדי בנייה בחודשים מאי-יוני 2022. הגדה המערבית לישראל. סה"כ השיבו על הסקר 256 עובדי בנייה בחודשים מאי-יוני 2022.

- כל משיבי הסקר הם עובדי בניין פלסטינים** מעל גיל 30 כאשר מתוכם 40% בגילאי 31-45, 42% בגילאי 46-55 ו-18% הם בני 56 ומעלה. 74.9% מכלל המשיבים על הסקר נשואים, 14.5% פרודים או גרושים, 10.6% אלמנים. 20% מהמשיבים לסקר עובדים בין 5-1 שנים בתוך ישראל, 50% עובדים בין 6-10 שנים, 12% עובדים בין 11-15 שנים ו-18% עובדים 16 שנים ומעלה¹¹.

- חמישה מפגשים של קבוצת פעילים פלסטינים שהיוותה קבוצת היגוי למהלך המיפוי (מורכבת מ-80% נשים), ובה נדונו סוגיות של בריאות תעסוקתית לפי הדין הישראלי, הייתה מעורבות בניסוח שאלות הסקר, והועלו בה הצעות לשיפור.

- שישה ראיונות פתוחים חצי מובנים בחברון, בית לחם וירושלים עם עובדים פלסטינים בחודשים מאי-יוני 2022.

- קבוצת מיקוד עם שישה עובדי בנייה אשר נערכה בטול כרם ביוני 2022. חמישה ראיונות עם בעלי עניין ומומחים בתחום הבריאות התעסוקתית שנערכו בחודשים מאי-יוני 2022 ובכללם: **בכיר לשעבר במינהל הבטיחות, רופא תעסוקתי בכיר, פסיכולוג תעסוקתי, עובד במוסד לבטיחות וגיהות, ומנהל עבודה באתרי בנייה**. לבקשת חלק מהמראיינים, לא נציין את שמם במסגרת המסמך.

הממצאים העולים מהסקר, הראיונות הפתוחים וקבוצת המיקוד מצביעים על תמונה מורכבת, בה העובדים הפלסטינים מודעים בצורה חלקית ואמורפית לגורמי הסיכון הפיזיים והנפשיים ללא ירידה לפרטים או להשלכות ספציפיות על בריאותם.

בפרקים הבאים נתייחס לדמיון ולשוני בתפיסה, בהבנה ובמודעות לגבי גורמי סיכון בענף הבנייה, פיזיים ונפשיים, כפי שעלו בראיונות עם אנשי המקצוע הישראליים ועם העובדים הפלסטינים. התמונה המצטיירת ברורה: כמעט כל פועל בניין יחווה את גורמי הסיכון במידה מסוימת.

8 דו"ח הביטוח הלאומי שנת 2019 (לא צוין תאריך, נפתח ביום 31/7/2022), עמ' 7.

9 מחקר הממ"מ, "מיפוי נתוני בטיחות בעבודה ובריאות תעסוקתית", מיום 26/12/2021, עמ' 20.

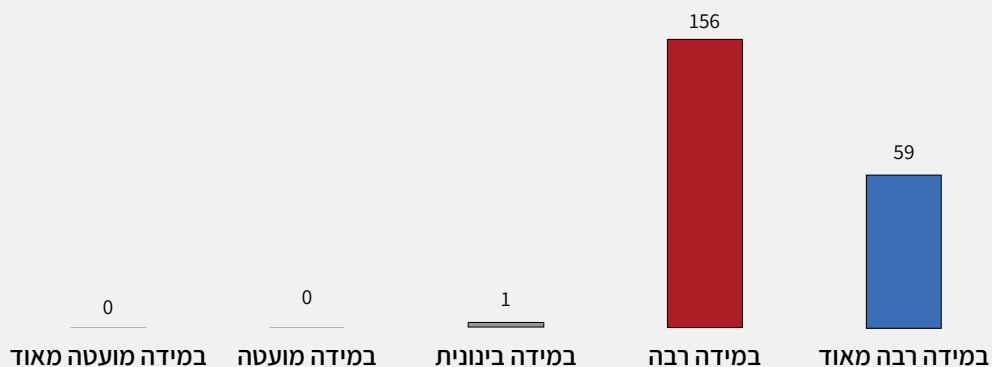
10 דו"ח הביטוח הלאומי שנת 2019 (לא צוין תאריך, נפתח ביום 31/7/2022), עמ' 6.

11 הזכאות להיתר עבודה נקבעת על פי נהלי מתפ"ש. בענף הבניין הקריטריון הוא "גיל 22 נשוי".

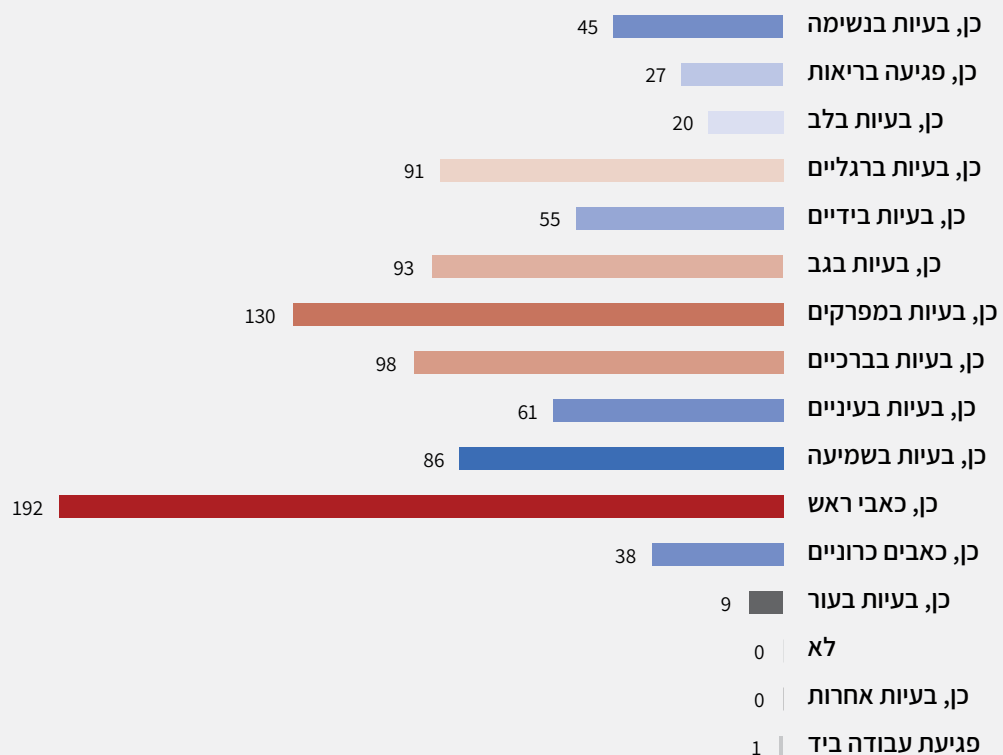
פרק א: מיפוי גורמי הסיכון הפיזיים והסביבתיים

99.6% מהמשיבים בסקר ענו כי הם מתארים את העבודה שלהם כעבודה מסוכנת. 91.4% מהמשיבים ציינו היבט חיובי של תמיכה במשפחתם באמצעות העבודה בישראל, אך במקביל העובדים מציינים היבטים שליליים, ומקשרים בין העבודה לבריאות שלהם. 61.9% מהמשיבים השיבו שלעבודה בישראל יש השפעה **במידה רבה** על המצב הבריאותי שלהם, ו-37.7% העידו כי ישנה השפעה **רבה מאוד** על מצבם הבריאותי. אף אחד מהמשיבים לא ענה שיש לעבודה השפעה מועטה על מצב בריאותם.

באיזו מידה אתה מעריך שעבודתך משפיעה על בריאותך?

האם לפי דעתך בריאותך ניזוקה בגלל עבודתך באופן ישיר או עקיף? (אפשר לסמן יותר מתשובה אחת)

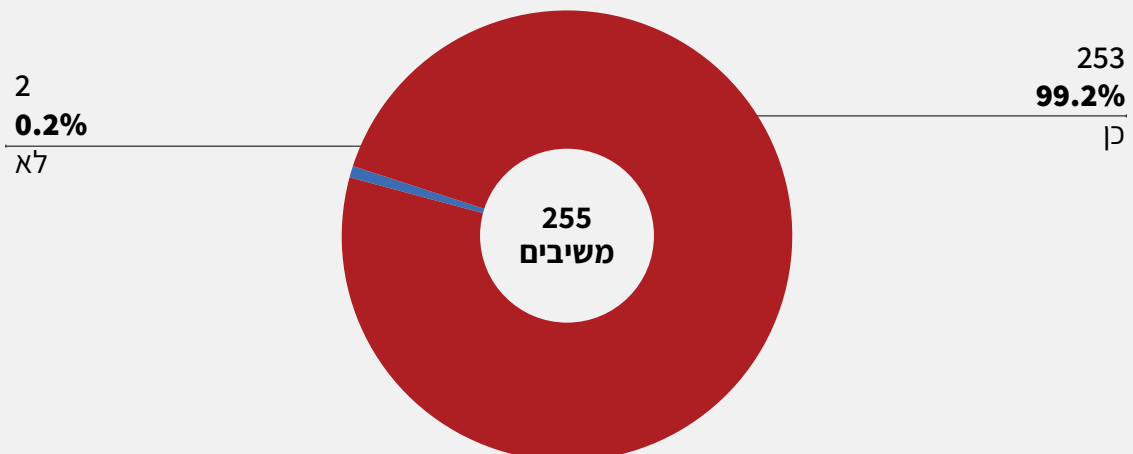
כפי שניתן לראות בגרף לעיל, כל המשיבים ענו שהבריאות הפיזית שלהם נפגעה בצורה ישירה או עקיפה מהעבודה בתוך ישראל והעידו כי הם סובלים בין היתר מהבעיות הבאות: 75% מכאבי ראש, 50.8% בעיות במפרקים, 38.3% כאבי ברכיים, 36.3% בעיות גב, 35.5% בעיות ברגליים, 23.8% בעיות בעיניים, 21.5% בעיות בידיים, 17.6% בעיות בנשימה, 10.5% נזק בריאותי אחר, 14.8% כאבים כרוניים, 7.8% בעיות בלב, 3.5% בעיות בעור. לפי עובד במוסד לבטיחות וגיהות, ישנן חמש משפחות של גורמי סיכון, ומתוכן ארבע שמשפיעות על הבריאות הפיזית של העובד בענף הבנייה, כדלקמן:

1. משפחת החומרים הכימיים:

חומרים כימיים נחלקים לקבוצות לפי היבטים שונים. למשל לפי מידת החשיפה, ההרכב של החומרים, ההשפעה על מי שנחשף לחומר, האם זה חומר ראשוני או תוצר לוואי וכיוצ"ב. אחד הסיווגים המקובלים בתחום הגיהות התעסוקתית מחלק את עולם החומרים הכימיים למספר קבוצות בהתאם לטיפול בחומרים.

להלן מספר חומרים לדוגמה: **מלט** - עלול ליצור גירויים בעור, בידיים ודרכי הנשימה. **סיליקה** נמצאת בחול ובחצץ, ונוכחת בכל עבודת תשתיות, בתערובות ובעבודת גימור כמו חציבת תעלות לקווי החשמל של הבניין, השחזות, שיופים וניסורים של אבני בנייה, כך שהעובדים חשופים אליה ונמצאים בסיכון לחלות במחלות ריאות בהיעדר ציוד מגן מתאים. **סיד** - חומר קאוסטי שעלול לגרום לתופעות במגע עם חומרים חומציים כמו העור או העיניים. **דבקים** - חומרים שבסיסם בד"כ הוא פולימר אורגני וברוב המקרים הם מכילים חומרים ממיסים נדיפים היוצרים גם אדים והחשיפה אליהם יכולה להיות דרך נשימה, עור ובליעה והם עלולים להשפיע על מערכות רבות בגוף. הדבקים מכילים תוספים אורגניים ואנאורגניים שגם להם השפעות אפשריות על מערכות גוף שונות. הסכנה לבריאות מתגברת ככל שמדובר בחשיפה ממושכת יותר. **עץ** - אבק העץ שנוצר כתוצאה מעבודות ניסור או שיוף. אבק עץ עלול להיות מזיק לעיניים, לאף ולגרון, ועלול לגרום לדרמטיטיס, ולהשפיע על מערכת הנשימה ולגרום לסרטן. בנוסף, בעץ לבוד יש שרפים ודבקים שעלולים להיות מסוכנים, כמו פורמלין. **צבע** - הצבע (פולימר) והפיגמנט (מה שנותן את הגוון), שיכול להיות מתכתי או אורגני, בנוסף לממיסים ותוספים השונים לצבע, עלולים לפגוע בבריאות העובד ובמערכת הנשימתית בעבודת ריסוס או באמצעות המברשת. הכלי בו העובד משתמש משפיע על מידת החשיפה. עבודה במקום מאוורר מפחיתה את הסיכון, אך בבניין עובדים גם בתנאים של העדר איורור מספיק כיוון שחלק מעבודות הצבע מתבצע בתוך מבנה ולא בשטח פתוח. **פלסטיק** - בדרך כלל משתמשים בבנייה בפלסטיק גמור, אך הסכנה נוצרת כשמנסרים אותו או מעבדים אותו בחום, אז עלולים להיפלט ממנו חומרים מזיקים לבריאות.

למיטב ידיעתך, האם אתה חשוף לחומרים מסוכנים בעבודתך? (כגון: צבע, אבק, חומרים כימיים, ביולוגיים או מזיקים)

במסגרת הסקר שערכנו, 99.2% מהמשיבים ענו שהם מודעים לחשיפתם לחומרים מסוכנים בעבודה (צבע, אבק, חומרים כימיים או ביולוגיים או חומרים רעילים).

במסגרת הראיונות הפתוחים העובדים דיווחו בעיקר על קושי עם עבודה בסביבה בה יש אבק והשפעת האבק על מערכת הנשימה שלהם, וזאת מבלי לזהות את החומרים המסוכנים שיש באבק עצמו. ההשפעה נגרמת בעבודות שפכטל, ניסור ועוד. כך למשל, **מרואיין 5** שעובד בעבודות צבע סיפר על כך שהוא לא מריח טוב וכי יש לו בעיה בסינוסים והעיד ש"כן, זה מהאבק בעבודה". **ומרואיין 1**, שעובד בעבודות צבע וגבס, אמר:

"כשאני עושה עבודת שיוף ויש אבק אני מרגיש שהחזה שלי נסגר זהו. אם אני מתרחק מהאבק אני חוזר למצב נורמלי. זה מצב רגיל ולמדתי על עצמי [והשפעת האבק על הבריאות שלי]. [...] כל העבודה שלנו היא שיוף של שפכטל וזה גורם להמון אבק, והאבק גורם לנו להמון בעיות. כתוצאה התחלנו להשתמש במסכות. לאחר מכן הייתה התפתחות בעבודה והתחלנו להשתמש בזמן השיוף במכונה עם שואב אבק, בצורה שהאבק לא יוצא החוצה."

בכיר לשעבר במינהל הבטיחות ציין כי גם החומרים בהם משתמשים העובדים לניקוי אחרי שמסיימים עבודות מלט וצבע מסוכנים להם כי יש בהם חומרים כימיים פעילים. העובדים בראיונות הפתוחים שעבדו בצבע התלוננו על השפעת החומרים הממסים בתוך הצבע, כמו טינר, על מערכת הנשימה שלהם. הם ידעו להבדיל בין סוגי צבע שונים, למשל צבע על בסיס מים או צבע על בסיס שמן. נושא זה עלה למשל בדברי **מרואיין 5** והמשתתפים בקבוצת המיקוד, אשר דיברו על שימוש בחומרים כימיים אגרסיביים ומזיקים כמו "מי אש", טינר ואצטון כדי לנקות את הריצוף ולעשות את הפיניש לבניין. שאיפת חומרים אלו גורמת לכאבי ראש חזקים ובעיות בדרכי הנשימה. **מרואיין 5** אף דיווח כי "נאלץ להיכנס לבית חולים בבית לחם כתוצאה מהטינר" מכיוון שהוא הרגיש שזה השפיע על לחץ הדם שלו.

עוד מצאנו שהמידע שיש לכל עובד על הצבעים ואופן ההתמודדות עם השפעותיהם מתבסס על הניסיון שלהם עם אותם חומרים או מחיפוש מידע ביוטיוב. **מרואיין 1** אמר:

"יש לצבעים ריח מגעיל מאוד שגורם לכאבי ראש וגורם לסיבוכים, זה הכל חומרים כימיקליים [...] יש צבעים שגורמים לאלרגיה בעור ויש להם השפעה מאוד קשה על היד. [...] גם העיניים, אך התרגלנו לדבר. [...] מהניסיון לאורך הזמן. אני כבר יודע שסוג הצבע הזה יש לו ריח חזק מאוד, צבע אחר גורם לרגישות ביד [אלרגיה בעור]. [...] יש צבעים כמו צבעי השמן, יש להם ריח חזק כמו החומר של הטינר, זה חומר שיש לו ריח מאוד חזק. אם בן אדם משתמש בלי מסכה יהיו לו כאבי ראש. למשל אם אתה עובד באיזור סגור שאין בו אוורור החומר זה מאוד בעייתי עם סוגי הצבע הזה. צבעים מסוגים אחרים פחות משפיעים עליי מצבעי השמן בקשר לריח. [...] יש עוד צבעים שגורמים לבעיות [בעור] בידיים, צבעים שמאוד קשה להוציא מהידיים, ואז צריך לפתור את זה דרך שימוש בחומר הטינר כדי להוציא את הצבע מהידיים והחומר הזה בעייתי זו בעיה מאוד גדולה, והטינר ידוע שהוא חומר שורף [חומר דליק] וזה ידוע וזה גורם לאלרגיה בידיים."

גם **מרואיין 5** סיפר בראיון שהוא מקבל מידע על הצבע דרך סרטוני יוטיוב, אודות צבעים ועבודה בצבע וגבס, וגם לגבי הסכנות בעבודה עם חומרים אלו: "החיים לימדו אותי [על עניין הבטיחות] למדתי דרך יוטיוב [...] אני איש משכיל ואני לא אשים לב לבריאות שלי?!". הוא מודע לכך שיש חומרים מסוכנים בצבע, שאסור שהדיירים ישהו

בבית בזמן הצביעה, וצריך לאוורר את המקום, וכי יש צבעים שמשפיעים על ילדים ועושים להם אסתמה, "את כל הדברים האלו למדתי לא בצורה מסודרת אלא דרך היוטיוב".

מרואין 2 סיפר שהוא נאלץ לבקר אצל רופא עיניים מדי פעם כדי לנקות את העיניים מהצבע:

"אני שם משקפי הגנה, אך לפעמים כשאני מערבב צבע ואני בלי משקפיים יכול לקפוץ קצת צבע לתוך העין וזה שורף וגורם לשריטות בתוך העין. בארבעת החודשים האחרונים זה קרה פעמיים [...] המשקפיים לא נוחות, כי יכול להיווצר אבק עליהן או שיכול להיות אובך בתוכם וקשה לעבוד איתם."

2. גורמי סיכון פיזיקאליים: ב.1. רעשים

רעש מתמשך אורעש התקפי כמו של פטיש עלולים לפגוע בשמיעה של העובד. חוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961 והתקנות מכוחו, מסדירים את נושא עוצמת הרעש בדציבלים המותרת באתרי בנייה. בהנחה שהמעסיקים עומדים בדרישות החוק ומספקים ציוד מגן, עדיין ההגנה על השמיעה של העובדים מוגבלת בהיעדר הכשרה והדרכה נכונה, או עקב אי שימוש בציוד המסופק להם. אך המעסיקים גם לא מדריכים את העובדים איך להשתמש בצורה נכונה באטמי האוזניים, ואיך יש לשמור על ציוד המגן (למשל, יש לשמור על אוזניות נגד רעש באריזה מיוחדת כדי שלא ייפגמו ויאבדו מהאפקטיביות שלהן).

מרואין 2 סיפר שהשמיעה שלו נפגעה כתוצאה מעבודה רבת שנים בתחום הבנייה בקונגו ופטיש, והוא לא היה מודע להגבלות הקיימות על גובה הדציבלים. "השמיעה אצלי חלשה, זה בגלל שאני עובד על הדיסק. [...] אני מרגיש את ההתדרדרות בשמיעה יותר עכשיו, זה בגלל העבודה על הדיסקים, פטישון וקונגו." בנוסף, **מרואין 2** סיפר שנותנים לו בעבודה אטמי אוזניים, אך זה גורם לו ללחצים בראש: "תמיד נותנים לנו אטמי אוזניים לפעמים אני משתמש בהם ולפעמים לא, כי הם לוחצים וזה עושה לחץ [על הראש] וזה לא נוח."

בקבוצת המיקוד עלו קולות דומים לגבי שימוש באטמי אוזניים בזמן עבודה בקונגו. אחד המשתתפים בקבוצה אמר שהשימוש באטמים גורם "ללחץ בראש". עובד אחר השיב לו ש"חייבים להשתמש באטמי האוזניים לתקופה מוגבלת ואז לנוח, וכי אי אפשר לשים אותם כל הזמן כי זה מה שיוצר את הלחץ בראש". העובד ששתמש בקונגו ודיסק השיב לו "זה נכון אבל לא כאשר יש מנהלים [מנהלי עבודה] שמלחצים אותך, אם הקבלן יבוא ויראה אותי יושב נח בצד [בגלל האטמים] מה אני אגיד לו? [...] אני אגיד לו שאני הורדתי את אטמי האוזניים כי אני חייב לנוח, והוא ישיב לי 'מי אמר לך את זה?' הוא יזלזל במה שאני אגיד, אני אגיד משהו והוא יהפוך את דבריי."

ב.2. רטט/ויברציה

בריאות העובד עלולה להינזק מעבודה עם כלים רוטטים כמו מקדחות, פטישים מסוימים, מברגות או מסורים, שגורמים לרטט ביד-זרוע, וישנם כלים כמו טרקטור ומשאיות שגורמים לרטט בכל הגוף. הרטט ביד-זרוע עלול להוביל לדלקות ולפגיעה בכלי דם ועצבים בכף היד, והרטט בכל הגוף עלול לפגוע בעמוד השדרה, ולגרום לפריצות דיסק. המרואיינים שעבדו עם כלים רוטטים לא קישרו בין הרטט לכאבי הגב, פריצות דיסק או בעיות מפרקים מהם הם סובלים, אך הם קישרו את זה לתנאי העבודה הכלליים בענף הבנייה ולנשיאת דברים כבדים ועייפות. כך למשל **מרואין 6** שעבד עם כלים רוטטים וכבדים ציין שהוא סובל מבעיות במפרקים ובגב, אך הדבר נובע לדעתו, מתנאי העבודה בריצוף. לפי **עובד המוסד לבטיחות וגיהות**, במקרה כזה עשוי להיות קושי לקבוע אם נזקים בגב ובמפרקים

נגרמים מרטט או מנחי גוף לא נכונים ועיוותים בליווי מאמץ בעבודת ריצוף (גורם סיכון ארגונומי, כמפורט בסעיף ד' להלן). נזקים בגב הם יותר תוצאה של רטט כל גופי ולא רטט יד-זרוע בעבודה עם כלים רוטטים, אך מנחים לא נכונים של הגוף בהחלט עלולים לגרום לנזקים בגב.

3. עבודה בתנאי אקלים קיצוני

בקיץ עובדים בבניין חשופים לעבודה מרובת שעות בחוץ, דבר שעלול להוביל לעומס חום מזיק (מכת חום). ישנה התייחסות לנושא בצורה עקיפה בתחיקה אך לא קיימות תקנות ייעודיות עבור "תנאי אקלים קיצוני" תקנות הבטיחות בעבודה (עבודה בגובה), תשס"ז-2007 קובעות שעבודה בגובה בתנאי אקלים קיצוניים תתבצע רק לפי הנחיות הבטיחות בכתב שנתן מבצע העבודה. בנוסף, עומס חום מוכלל כגורם פיזיקלי מזיק בהגדרת "גורם מזיק" ב"תקנות הבטיחות בעבודה" (ניטור סביבתי וניטור ביולוגי של עובדים בגורמים מזיקים, התשע"א-2011).

4. קרינת UV וקרינה אינפרה-אדומה

בעבודה בבניין יש בעיקר חשיפה לקרינה בלתי מייננת. קרינת UV מגיעה בעיקר מחשיפה לשמש ועלולה לגרום למוטציה תאית וכתוצאה מזה לסרטן כמו סרטן העור, וקרינה אינפרה-אדומה (קרינת חום) אליה יכול העובד להיחשף מהשמש או מהתנורים, עלולה לגרום לעומס חום.

3. גורמי סיכון ביולוגיים

לפי עובד במוסד לבטיחות וגיהות אין גורם סיכון אינהרנטי בעבודה בענף הבנייה שגורם לחשיפה מוגברת.

4. גורמי סיכון ארגונומיים

עבודה בענף הבנייה גורמת לבעיות רבות בשריר-שלד ואף לעיוותים וזאת בגלל השילוב בין מנחים קיצוניים, והכוח והמאמץ שהעובד עושה. ישנם כמה גורמים להיווצרות בעיות אלו: **תנועה חוזרנית**, כלומר העובד חוזר על אותה פעולה במהלך יום העבודה; **הפעלה/מתיחת יתר של השרירים**, שעלולים לגרום לדלקות בשריר-שלד, שאם לא מטופלות יגרמו לנזקים ואף לנכות; **עיוותים של זוויות בשילוב עם ויברציות**, כלומר עבודה בזוויות ובמנחי תנועה לא מותאמים, במיוחד כאשר הם משולבים עם ויברציות; **הרמת משאות והתכופות ממושכת** מסכנות את בריאות העובדים. כל אלו עלולים לגרום לתסמונת התעלה הקרפלית, כאבי גב, בעיות בפרקים.

מראיין 1 התלונן על כאבים במיתר יד ימין בגלל החזרתיות בתנועה שהוא עושה בזמן צביעה ואמר שהוא גם סובל מבעיות בגב ובברכיים בגלל העבודה על סולם והליכה עם הסולם בזמן העבודה:

"[יש לי] בעיות במפרקים בברכיים, ובגלל העמידה הממושכת בעיות בגב. בגלל העבודה בגבס אולי, התפתח אצלי כאב במיתר כאן [הוא מסמן על זרוע יד ימין]. אז אני מסתמך על משככי כאבים וזה עובר, לפעמים כואב יותר לפעמים פחות, לפי המצב. [...] יום [עבודה] אחרי יום [עבודה] זה גורם לסיבוכים [רפואיים]. העבודה שלנו נסמכת על סולמות ותנועה על סולמות, הרמת גבס. דבר שגורם לבעיות [רפואיות] בידיים, בעיות [רפואיות] בגב, וככל שעובר הזמן הבעיות מסתבכות ונהיות מורכבות עוד יותר."

כאשר **מראיין 1** נשאל למה הוא לא נענה לבקשת הרופא ונח כדי לתת ליד להחלים, ולתת הפוגה ליד ימין מהתנועות החוזרניות, הוא ענה: "אני לא יכול! מאוד קשה לשבת לנוח. לקחתי זריקות פעמיים, ותרופות ודברים כאלה, רצועות אלסטיות. אני מנסה לא ללחוץ עליה הרבה [היד], אך קשה מאוד לא ללחוץ עליה, כל העבודה מסתמכת על היד."

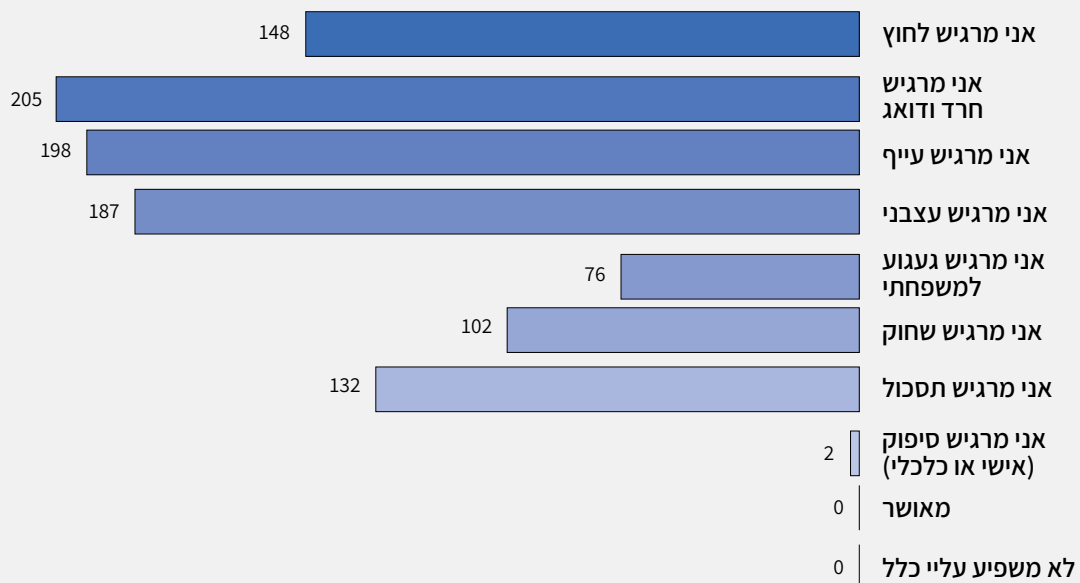
מרואיין 2 דיווח על בעיות בגב בגלל הרמת משקולות, כמו כן הוא עבר ניתוח בגלל בקע בצד ימין והוא יאלץ בקרוב לעבור ניתוח שני לבקע בצד שמאל. כך הוא תיאר את מצבו: "כשאתה מרים שקית של 20 או 25 ק"ג ולעלות על מדרגות זה מאוד קשה [...] יש לי בעיה בסחוס בגב [...] יש לי בקע מצד ימין ומצד שמאל בגלל הרמת דברים כבדים, עשיתי ניתוח לצד ימין עכשיו אני חייב ניתוח לצד שמאל כל לילה אני לוקח משכך כאבים כדי לישון. וגם בעבודה אני לוקח תרופה לשיכור כאבים בגלל כאבי המפרקים והברכיים."

פרק ב: מיפוי של גורמי הסיכון הפסיכו-סוציאליים

משפחת גורמי הסיכון החמישית היא משפחת גורמי הסיכון הפסיכו-סוציאליים. היא כוללת בתוכה מגוון גורמים פסיכולוגיים, חברתיים ומשפחתיים, אשר משפיעים על תפקודו של עובד, וקשורים לחולי ולליקויי בריאות אחרים. גורמים אלו ישפיעו על יכולתו של העובד להתמודד כנדרש עם דרישות המשפחה, הקהילה או אף מקום העבודה¹², והם בעלי השפעות קצרות וארוכות טווח על בריאותו הנפשית ובריאותו הפיזית של העובד.

כפי שעולה משיחותינו עם המומחים השונים, גורמים אלו כוללים מצבי דחק ואירועי חיים שאינם קשורים ישירות למקום העבודה (למשל עמידה ממושכת במחסומים, תשלום דמי תיווך, לחץ חברתי, קונפליקט עבודה-בית, מבנה העסקה), אך כוללים גם גורמים שנוגעים ישירות לסביבת העבודה של העובד (עבודה בסביבה מסוכנת, לחץ זמנים גדול, חסמים ארגוניים, יחס המעסיק, שעות עבודה ארוכות, שחיקה). כפי שמסר **הפסיכולוג התעסוקתי**, "קשר גוף-נפש הוא לא חדש וחלק גדול מהתחלואה הפיזית שלובת בנפשית".

איך אתה מתאר את השפעת העבודה בתוך ישראל על מצב הרוח שלך? (אפשר לסמן יותר מתשובה אחת)

12 [מכון גרטנר לחקר אפידמיולוגיה ומדיניות בריאות בע"מ](#), הפקולטה לרפואה אוניברסיטת תל אביב, נקרא ביום 31/7/2022.

מהסקר עולה כי לעבודה בתוך ישראל יש השפעה שלילית על מצב הרוח והבריאות הנפשית של העובדים¹³: 84.7% דיווחו שהם חרדים ודואגים בעקבות העבודה, 81.8% עייפים, 77.3% עצבניים, 61.2% לחוצים, 54.5% מתוסכלים, 42.1% שחוקים, 31.4% מתגעגעים למשפחה. רק 0.8% אמרו שהם מרגישים סיפוק רגשי או כלכלי. אף לא אחד מתוך 256 המשיבים לסקר, כמו גם המרואיינים והמשתתפים בקבוצת המיקוד, לא ציינו שהם מרגישים מאושרים, אלא בעיקר לחוצים וחרדים.

ממצאי הסקר מצביעים גם על תחושה כללית ירודה בקרב העובדים, שהשיבו כי באופן כללי המצב הנפשי של העובד הפלסטיני העובד בבניין בתוך ישראל הינו ירוד. 41.3% ענו שמצב הרוח שלהם הושפע לשלילה בשל מקום עבודתם (באופן ישיר או עקיף) **במידה רבה מאוד**, 55.8% השיבו כי מצב רוחם הושפע לשלילה **במידה רבה** ורק 2.9% השיבו שמצב רוחם הושפע לשלילה **במידה בינונית**.

חלק מהסיכונים שזוהו להלן ייחודיים לעובדים פלסטינים בלבד, וחלקם מאפיינים עובדים אחרים, אך אופי הביטוי שלהם ועוצמת ההשפעה שזוהתה בעובדים פלסטינים היא יוצאת דופן.

א. תלות כלכלית

העבודה בגדה המערבית מציעה שכר נמוך בהשוואה לעבודה בישראל שמאפשרת הכנסה גבוהה משמעותית. בנוסף לכך, החשש לאבד את עבודתם בישראל חמור פי כמה עבור עובדים פלסטיניים, מכיוון שאם הם מפוטרים מעבודתם או נעדרים בשל מחלה או תאונת עבודה, הם עלולים גם לאבד את היתר העבודה. בראיונות הפתוחים ובקבוצת המיקוד עולה כי חלק מהעובדים בענף הבנייה הינם בעלי תארים אקדמיים שבחרו לעבוד בבניין בגלל העדר אפשרויות תעסוקה מתגמלות אחרות והשכר הגבוה יותר בעבודה בתוך ישראל, שבאמצעותם אפשר לשרוד כלכלית ולפרנס את המשפחה בכבוד.

כך למשל **מרואיין 5** כמעט סיים תואר בראיית חשבון, ואמר שהוא הפסיק את הלימודים בגלל נסיבות כלכליות וכי הוא "לא מעוניין להמשיך [בתואר] כי המשכורות נמוכות [ברשות] כ-2500 ש' חודשי". **למרואיין 1** יש תואר ראשון בכלכלה ומנהל עסקים והוא העדיף לצאת לעבוד בישראל בבניין, ולא לעבוד במקצוע שרכש. הוא אמר "יש עבודה בתחום שלי [בשטחי הרשות], אבל אין משכורות. [...] אין משכורות טובות שאתה יכול [להקים] בית ולפרנס את המשפחה שלך. המשכורת לא תספיק לצרכי האישיים אפילו, שלא לדבר על איך לממן הוצאות על בית והוצאות של משפחה. אז אני קיצרתי את הדרך."

עובדים רבים מדווחים על תרבות עבודה הרואה בכסף שנכנס בכל יום בתור הדבר החשוב ביותר, ולא יחסי עבודה מתמשכים וארוכי טווח אשר מאפשרים צבירת זכויות סוציאליות. מהראיונות ומקבוצת המיקוד עולה כי ישנם עובדים שמוכנים לקנות היתר עבודה, על אף הפגיעה בזכויות העתידיות שלהם, לרבות פיצוי במקרה של אובדן כושר עבודה, פיצויי פיטורין ופנסיה. זאת, כדי להרגיש עצמאות ושליטה בגורל שלהם, ובעיקר כדי לקבל תשלום יומי גבוה יותר מאשר בעבודה מסודרת בהיתר ישיר מהמעסיק. העובדים דיווחו שכך הם מרגישים שווים, מוערכים ושהם אנשי מקצוע שיכולים לבקש תגמול הולם לעבודה שהם עושים, "למה שאני אעבוד עם קבלן – אני אקבל רבע ממה שאני יכול לקבל ביום", אמר אחד משתתפי קבוצת המיקוד. **מרואיין 5** אמר "הקבלן ייקח לי את הכסף אם אני מקבל ביום 600 או 650 ש' הוא ייתן לי 400 ש' בלבד", המרואיין אף הדגיש כי יש לו חוסר אמון במעסיק שלו, היות והוא בכל מקרה לא ייתן לו את הזכויות שלו.

13 בסקר ובראיונות עם העובדים נעשה שימוש חליפי בביטוי "מצב הרוח" ו"מצב נפשי" משיקולים שפתיים ותרבותיים.

גורם דחק נוסף הוא החובה לשלם דמי תיווך חודשיים בסכומים גבוהים למאכערים כדי להבטיח את התעסוקה בישראל. **הרופא התעסוקתי** מזהה את הסחיטה הכלכלית של המעסיקים או של סוחריהם, כגורם נוסף שמשפיע על הבריאות הנפשית של העובד.

בסקר שנערך לצורך מחקר זה ל-256 עובדים פלסטינים שעובדים בישראל, כמחצית מהמשיבים דיווחו שהם משלמים דמי תיווך עבור קניית היתר עבודה. מתוכם, 81% מהמשיבים דיווחו שהם משלמים סכום שנע בין 2,000-3,000 ₪ בחודש, 16.5% משלמים בין 1,000-2,000 ₪ בחודש ו-1.7% אמרו שהם משלמים אף בין 3000-4000 ₪ בחודש.

המראיינים שקונים את ההיתר ציינו שזה מאפשר מעבר פשוט יותר בין מעסיקים אם הם מרגישים שהמעסיק מתנהג בצורה פוגענית או מעליבה, וזה מאפשר להם יותר יכולת מיקוח על שכר העבודה. כך למשל **מראיין 1** שקונה את ההיתר שלו אמר: "הנושא של ההיתר משחק תפקיד כאן. זה היתר שאני קניתי על חשבוני האישי. אם הקבלן הזה לא מוצא חן בעיני אני עוזב אותו, אם הוא צועק עליי או התנהג אליי לא יפה לא אמשיך לעבוד איתו ואני אלך לחפש קבל אחר." **מראיין 5** סיפר שגם "אם מישהו חושב אפילו להעליב אותי אעזוב מיד את מקום העבודה, הדבר הכי חשוב הוא הכבוד שלי". **מראיין 3** אמר ש"אין קבלן טוב מבחינת שכר [לעומת זאת] במצבי הנוכחי אני עצמאי אני נכנס למקום עבודה ונותן הצעת מחיר למשל לריצוף ואני מקבל את המחיר שאני רוצה."

עם זאת, מעבר לתחושת העצמאות של העובדים, מהראיונות עלה כי עובד שקונה היתר נמצא בלחץ עצום להמשיך לעבוד גם בזמן מחלה וכי כל המחשבות שלו סובבות סביב מציאת עבודה. הוא נמצא במצב הישרדותי כי אם לא יעבוד לא יוכל לשלם לסוחר ההיתרים את התשלום החודשי ולא יוכל לפרנס את משפחתו.

מראיין 1 סיפר:

"יש לי התחייבות אני משלם בערך 120 ₪ ביום להיתר שלי, אני אשלם על זה בין אם אני עובד או לא. אתה חייב לצאת [לעבוד] לא משנה מה המצב שלך אתה חייב לצאת לעבודה. האיש שאני מקבל ממנו את ההיתר לא יבין אותי בסוף החודש, הוא יגיד לי תביא כסף - התשלום עבור ההיתר. הוא לא יבין שאני חליתי או שהייתה לי סיטואציה מסוימת בבית או היה לי אירוע כלשהו. הוא מבין רק דבר אחד שבסוף החודש הוא רוצה את הכסף שלו. כן כן, זו בעיה. וזו בעיה גדולה. [...] לא תמיד עובדים רצוף. לפעמים אנחנו לא עובדים באופן יומיומי. אנחנו מקבלים עבודה מסוימת לתקופה של חודש ימים ומסיימים אותה, ואז לקבלן שלנו אין עבודה אחרת ואז יושבים בלי עבודה שבוע. לא תמיד יש עבודה לפעמים הוא מחפש עבודה שבועיים שלושה. וזה גורם ללחץ אצלי כי אתה צריך לחפש עבודה אחרת. הדאגה הכי גדולה אצלנו זה הנושא של ההיתר. כל העבודה שלנו בישראל כי אין עבודה כאן [בגדה] [...] אם אני לא עובד בפנים [בישראל] אז אני בבעיה. [...] אני חייב לשלם 120 ₪ באופן יומי על ההיתר, בין אם עבדתי או לא, אז תדמיני לעצמך שאת שבוע או שבועיים יושבת בלי עבודה ואז מגיע

השבוע שלאחריו ואז חייבים לשלם על ההיתר! כמו כן, כאשר יש ילדים בבית ויש להם צרכים, זה רוצה וזה רוצה וזה רוצה ללכת וזה צריך ביגוד זה גורם ללחץ. [...] אני מרגיש לחוץ וחרד כשאין עבודה. מרוב לחץ אפילו אתה לא תצליח לישון. אתה חושב כל הזמן מה תעשה ואיך אתה תסתדר ותביא דברים, לאן אתה תלך מאין אתה תחזור. בסופו של דבר זה גורם להמון מתח."

עובדים שמשלמים את דמי התיווך מודעים לסכנה שלא יקבלו את כל זכויותיהם אם ייפגעו בעבודה. אך מתוך הראיונות עם העובדים הפלסטינים וקבוצת המיקוד עלה כי יש "הסכמה" בין מוכר ההיתרים לבין העובד הפלסטיני שבאמצעות ההיתר האישי אותו הוא רוכש ממוכר ההיתרים ניתן יהיה לקבל, במידת הצורך, טופס 250 המסייע בדיווח על תאונת עבודה בבקשה לדמי ביטוח לאומי. כך למשל, **מרואין 6** שקנה היתר עבודה ונפצע קשה בתאונת עבודה בישראל, התקשר למתווך אשר שלח לו מיד טופס 250 שבאמצעותו הוא קיבל טיפול בישראל. בדיעבד המרואין אמר שהוא היה מעדיף לעבוד דרך מעסיק בצורה מסודרת ולא דרך היתר קנוי כי כך הוא קיבל פיצוי נמוך יחסית בגין הנכות שנגרמה לו, היות והשכר המדווח בטופס שנשלח אליו נמוך בהרבה מהשכר שקיבל בפועל.

ג. יחס המעסיק

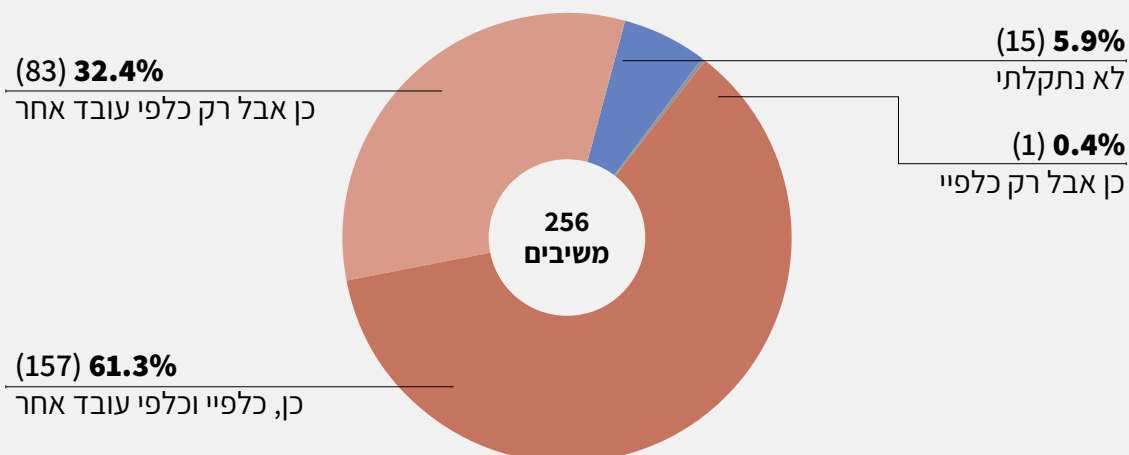
סביבת העבודה של עובדים פלסטינים בענף הבנייה מוגדרת מעצם מהותה כסביבה לחוצה לפי **העובד במוסד לבטיחות וגיהות** עימו שוחחנו. לחץ זמנים שהעובד חייב לעמוד בו לביצוע העבודה, עמידה במטלות וביצוען, היעדר שליטה ואי עמידה בתוכנית עבודה, שעות עבודה ארוכות ודחק מובנה בגלל העבודה בסביבה מסוכנת.

מקבוצת המיקוד עלה כי העובדים סובלים מלחץ של מנהלי העבודה והקבלנים לסיים את העבודה בהתאם ללוחות זמנים קצרים שהם קבעו, ושהם אינם מאפשרים לעובדים מנוחה או עבודה מתוך מודעות לסכנות שהם ניצבים בפניהן. הלחץ התמידי משפיע עליהם מבחינה נפשית ופיזית. הם מרגישים שאין להם ברירה אלא לעמוד בציפיות ולוחות הזמנים גם במחיר של אי עמידה בכללי בטיחות או גהות. **מרואין 6** ציין כי "המעסיק לא ממש נתן לי הדרכות [בטיחות] הכי חשוב מבחינת המעסיק היא שהעבודה תסתיים".

בקבוצת המיקוד כאמור עלה הצורך בהפסקות במהלך עבודות חציבה עם קונגו, אך אין לעובדים לגיטימציה לנוח, כי הקבלן ישתמש בזה נגד העובדים, והם עשויים להיות חשופים לסנקציות מהמעסיק. סביבת עבודה עוינת או התעמרות בעבודה, עימותים או תחושת אי אמון בין עמיתים לעבודה, מסלימים את הדחק של העובד.

הנושא של יחס פוגעני במקום העבודה עלה גם בצורה ברורה ב**סקר**: 61.3% מהמשיבים ציינו שהם נתקלים ביחס פוגעני (למשל: קללות, צעקות, השפלות וזריקת חפצים) כלפיהם או כלפי מישהו אחר מהעבודה, 32.4% נתקלו ביחס כזה אבל רק כלפי עובד אחר ורק 5.9% לא נתקלו ביחס פוגעני כלל בסביבת העבודה.

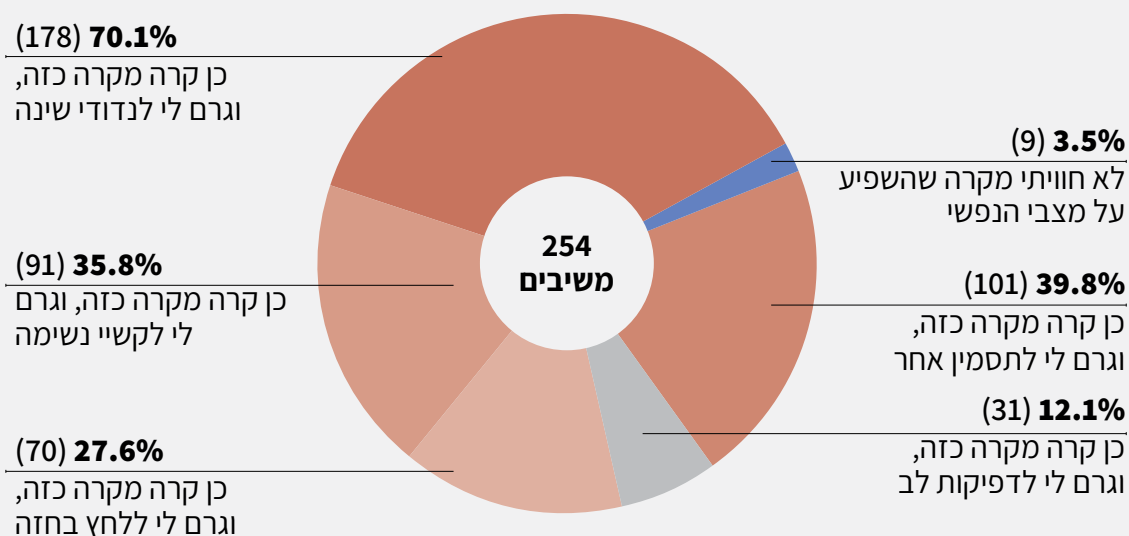
האם נתקלת ביחס פוגעני (או משפיל) במקום העבודה? (למשל: קללות, צעקות, השפלות, זריקת חפצים) כלפיך או כלפי עובד אחר

עוד עלה כי 47.2% מהמשיבים נתקלים ביחס פוגעני לפחות פעם בשבוע, 28.5% מהם נתקלים ביחס פוגעני פעם בחודש בערך, ו-20.7% השיבו שהם נתקלים ביחס פוגעני על בסיס יומיומי לערך. 40.6% ממשיבי הסקר דיווחו כי יחס פוגעני משפיע במידה רבה מאוד על היכולת של העובד לבצע את עבודתו כראוי, 57.8% ציינו שהיחס השפיע עליהם במידה רבה, 0.4% השיבו באופן בינוני ורק 1.2% השיבו שלא נתקלו ביחס פוגעני.

לפי ממצאי הסקר, בעת העבודה בישראל התרחשו אירועים שהשפיעו על המצב הנפשי של העובדים וגרמו להם בין היתר לתסמינים הבאים: 70.1% מהנשאלים דיווחו על נדודי שינה, 35.8% דיווחו על קשיי נשימה, 27.6% דיווחו על לחץ בחזה, 12.2% דיווחו על דופק מהיר, 39.8% דיווחו על תסמינים אחרים ורק 3.5% אמרו שלא חוו מקרה שהשפיע על מצבם הנפשי.

האם בזמן עבודתך בתוך ישראל קרה מקרה שהשפיע על מצבך הנפשי ובעקבותיו חווית את אחד או יותר מהתסמינים הבאים? (אפשר לסמן יותר מתשובה אחת)

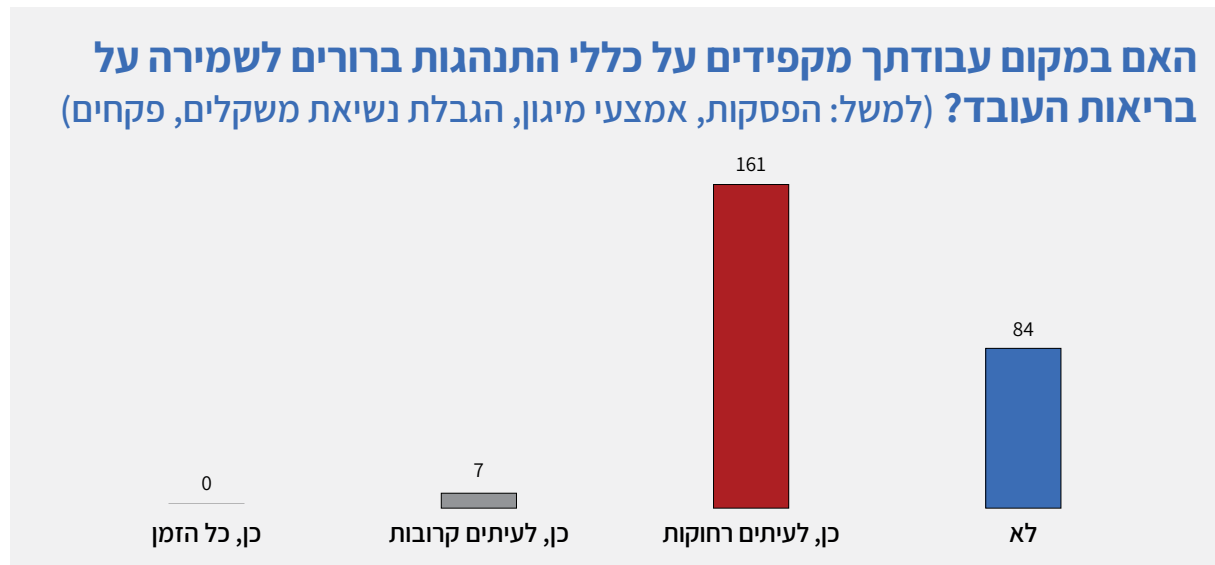

ד. תרבות עבודה לא בטיחותית

על פי עובד במוסד לבריאות וגיהות, נדרש לייצר "אקלים בטיחות" ולהנחיל מסרים ותרבות ארגונית שמחלחלת מההנהלה הבכירה ביותר ועד מנהל העבודה. נכון להיום, במקומות עבודה רבים, המצב הוא של היעדר הדרכות והכשרות, אי הקפדה ארגונית על בטיחות, היעדר שימוש בציוד מגן, לקיחת סיכונים מיותרים.

63.9% ממשיבי הסקר ציינו כי רק לעיתים רחוקות מקפידים איתם על כללי התנהגות ברורים לשמירה על בריאותם (הפסקות, אמצעי מיגון, הגבלת נשיאת משקלים, נוכחות פקחים) במקום העבודה, 33.3% השיבו שלא מקפידים איתם על הכללים בכלל ו- 2.8% השיבו שכן, מקפידים איתם על הכללים לעיתים קרובות.

האם במקום עבודתך מקפידים על כללי התנהגות ברורים לשמירה על בריאות העובד? (למשל: הפסקות, אמצעי מיגון, הגבלת נשיאת משקלים, פקחים)

לעומת זאת, היו משתתפים בקבוצת המיקוד שציינו כי יש פיקוח בעבודה ודואגים לענייני בטיחות. "אם מנהל העבודה רואה שאין רתמה, קסדה, משקפיים והדרך בה הוא מחזיק את הדיסק עם אמצעי מגן לא טובה [...] או המפקח רואה שאתה לא עושה את ארבעת הדברים האלה כמו שצריך הוא יגיד לך "יאעטיק אלעאפיה", לך מפה אל תמשיך לעבוד." לפי עובד אחר, יש הבדל בין חברות. יש חברות שמקפידות יותר מאחרות ויש חברות שממש לא אכפת להן מעניין הבטיחות. גם בראיונות הפתוחים עלה שלפעמים יש פקחים באתרי הבנייה שכן מקפידים ונותנים הערות לעובדים על כללי בטיחות.

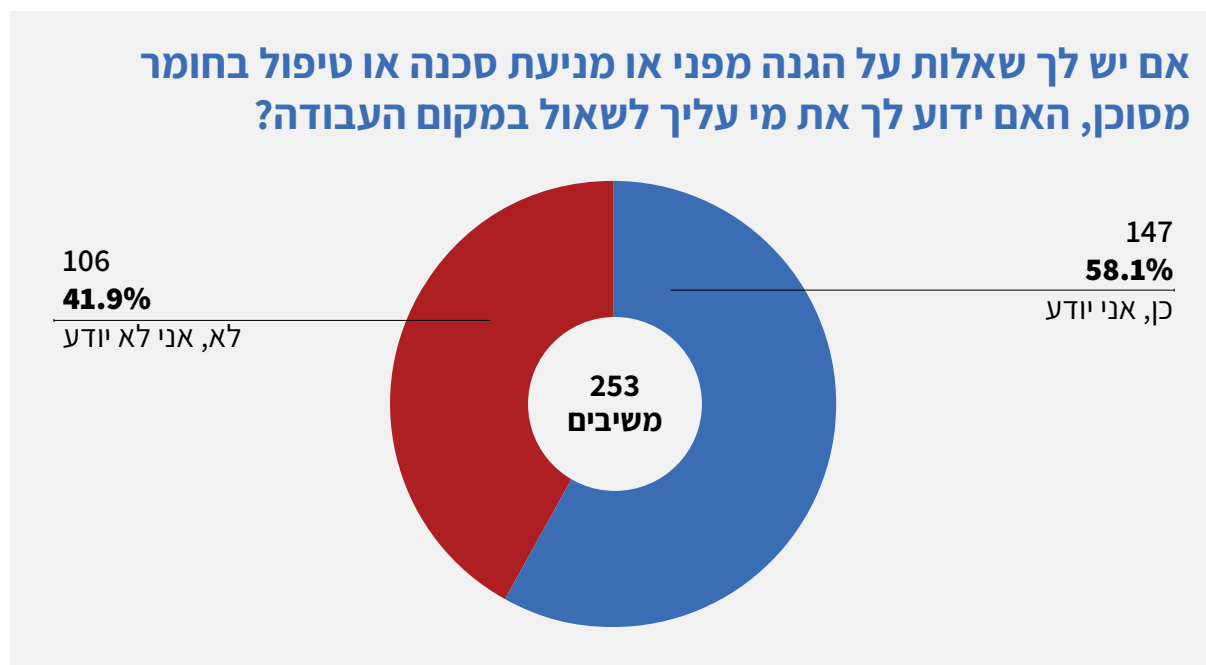
בקבוצת המיקוד היה עובד אחד שאמר שהמעסיק שלו קיבל קנס של עשרת אלפים ש"ח כי הוא רק הוריד את הקסדה מהראש, והמעסיק מאוד התרגז. מצד שני, עובדים אחרים בקבוצה דיווחו שלא אכפת למעסיקים מהבטיחות או מהסכנות, העיקר שיעשו את העבודה.

המשתתפים בקבוצת המיקוד היו בדעה כי הם אחראים לגורלם, ועליהם מוטלת קודם כל האחריות לדאוג שלא להיפגע בעבודה ולא להתרשל. ממצא דומה עלה בראיונות הפתוחים בהם המרואיינים אמרו כי סוגיית הבטיחות היא נושא בראש ובראשונה שנופל על כתפי העובד עצמו והוא זה שצריך לדאוג לעצמו. כך למשל מרואיין 1 ציין "אין מקצוע בלי סיכונים, אך האדם צריך לשמור על הבריאות שלו כמה שניתן. אם החברה או הקבלן שאתה עובד איתו לא שומר עליך, אתה חייב לשמור על עצמך."

לגבי הדרכה מקצועית, ליווי שוטף והכשרות, הממצאים מצביעים על תמונה מורכבת יותר. 55.8% מהמשיבים לסקר ענו שהם לא זוכרים אם דיברו איתם על השפעות אפשריות של עבודה בבניין על מצב

בריאותי, 28.3% שמעו על כך מגורם חיצוני כמו רופא, אמצעי תקשורת, חבר או קרוב משפחה, 14.3% ענו שלא שמעו על כך, ורק 2% בלבד השיבו שדיברו איתם על כך במקום העבודה.

58.1% ממשיבי הסקר דיווחו שהם יודעים למי לפנות במידה ויש להם שאלה על הגנה מפני חומר מסוכן, מניעת סכנה או טיפול בחומר מסוכן, אך 41.9% השיבו שהם לא יודעים למי לפנות או לדווח במקרה כזה.

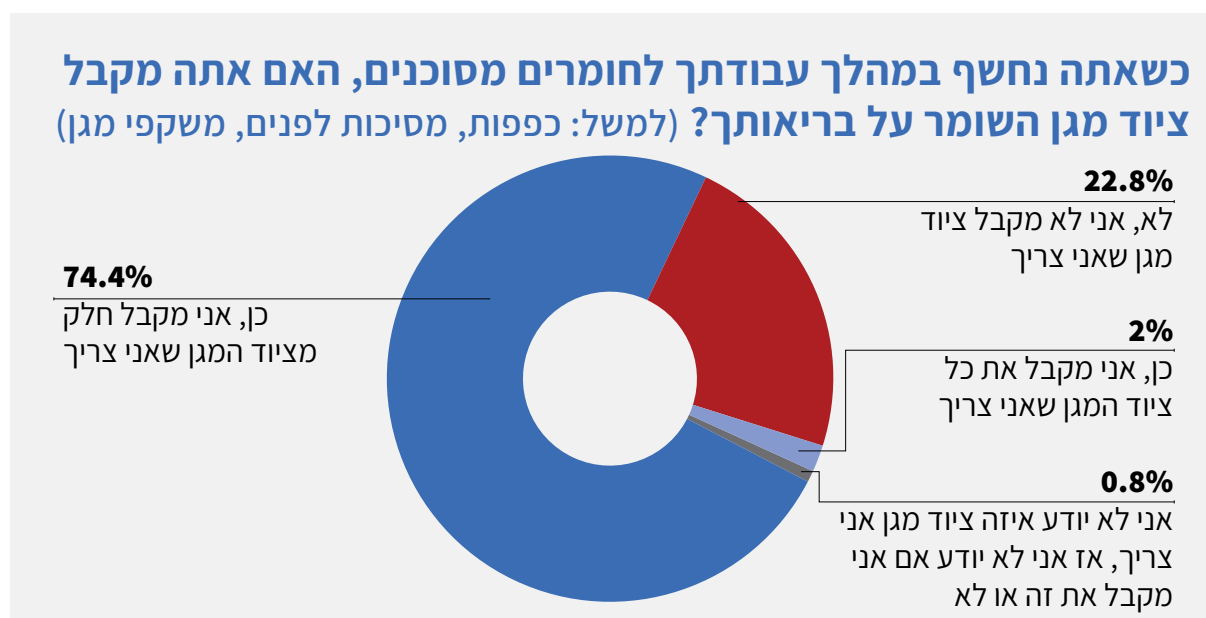

ממצא אחר עלה מקבוצת המיקוד. המשתתפים ציינו כי בכל אתרי עבודה חייבים להציג תעודה של "עבודה בגובה" המציינת שהם השתתפו בקורס הבטיחות של "עבודה בגובה". תוקף התעודה הוא לשנתיים. בשביל לקבלה יש לעבור קורס של יום שלם, המעסיקים מממנים את הקורס אך לא משלמים לעובדים על יום ההכשרה. כל המשתתפים בקבוצת המיקוד אמרו כי אין כניסה לאתר בנייה ללא הצגת התעודה הזו. במסגרת קבוצת המיקוד הוצגה למראיינת תעודה של "אלקטרה בנייה", אך לפי המשתתפים יש עוד חברות בנייה אחרות שעושות את הקורס והוא פתוח לכולם. עם זאת, אחד העובדים סיפר ש"יש עובדים שקונים את התעודה מזויפת תמורת 150 ש"ח, אך כאשר בודקים את התעודה לפי ההיתר הם מגלים שמדובר בתעודה מזויפת." אחד העובדים שמועסק בחברה ישראלית מובילה בתחום הבניין, סיפר שראה שמנהל העבודה ביקש מעובדים שלא עשו את הקורס לעזוב את העבודה מיד. לדברי אחד העובדים, הוא עבר הכשרה בבטיחות בפילוט החדש שמקיים מינהל הבטיחות לכלל העובדים הפלסטינים. הם אמרו שבקורס החדש מסבירים לעובדים על העבודה בצבע ואבק, על שימוש במסכות ובאמצעי הגנה, ועל דרכי תקשורת בזמן עבודה. עם זאת, נכון לאוגוסט 2022 מסקנות הפילוט עדיין לא פורסמו, והאפקטיביות שלו בהגברת השמירה על בריאותם ובטיחותם של העובדים, עדיין לא נבדקה.

מעבר להכשרות, **היעדר הוגנות ארגונית הוא גורם דחק נוסף**, כמו למשל עבודה בסביבה בה עובדים לא זוכים ליחס הוגן וראוי, וישנם חסמים ארגוניים שמקשים על ביצוע העבודה. בענייננו, **עובדים מדווחים שאינם מקבלים ציוד מגן כנדרש**. לעניין בריאותם של עובדים, ישנן תקנות כלליות שמחייבות אספקת ציוד מגן אישי להגנה על סכנות שונות כמו סכנה לשמיעה, לעיניים או לפני, לדרכי הנשימה וכיוצ"ב. האחריות על שמירת הציוד במצב תקין מוטלת על המעסיק או על הממונה על העבודה. לכן, המעסיק צריך לספק גם אמצעים לניקוי ושמירה על ציוד המגן האישי. לדברי אחד העובדים, הוא עבר הכשרה בבטיחות בפילוט החדש שמקיים

מינהל הבטיחות לכלל העובדים הפלסטינים. הם אמרו שבקורס החדש מסבירים לעובדים על העבודה בצבע ואבק, על שימוש במסכות ובאמצעי הגנה, ועל דרכי תקשורת בזמן עבודה.

כאשר נשאלו משיבי הסקר האם הם מקבלים את כל ציוד המגן שהם זקוקים לו בעבודתם 74.4% ענו שהם מקבלים רק חלק מהציוד לו הם זקוקים, 22.7% ענו שהם לא מקבלים כלל ציוד מגן ורק 2% ענו שהם מקבלים את כל הציוד לו הם זקוקים.

מהראיונות עלה שחלק ממקומות העבודה מספקים אמצעי בטיחות וחלק מבקשים מהעובד להצטייד באופן עצמאי מכיסו. **מרואיין 2** סיפר ש"היו קבלנים שביקשו שאני אביא את ציוד הבטיחות בעצמי או מוריד מהמשכורת שלי כמו קסדה כפפות ונעליים". **מרואיין 6** אמר שהמעסיק לא סיפק לו אמצעי הגנה, והוא היה חייב לבקש אותם מהמעסיק כל פעם מחדש.

מנגד, היו כאלה שדיווחו שהם בעצמם לא מקפידים על כללי בטיחות כי אמצעי המיגון לא נוחים. לדוגמה, **למרואיין 1** למשל לא נוח לעבוד עם משקפי מיגון או עם כפפות כי זה פוגע באיכות הצביעה. אחד המשתתפים בקבוצת המיקוד אמר "עבדתי בקונגו בגג בחדר ללא משקפיים, נאלצתי לעבור בחזרה הביתה לרופא עיניים שיוציא לי את החצץ מהעיניים שזה 80 ₪ לביקור, בנוסף למשחות, כלומר מה שאני מוציא באותו יום [כסף] זהה לזה [...] אחרי ששילמתי פעמיים שלוש, המשקפיים תמיד על הראש שלי ואיתי."

בכיר לשעבר במינהל הבטיחות ועובד במוסד לבטיחות וגיהות אמר, שאיכות הציוד היא לא תמיד טובה וגם לא תמיד אומרים לעובד איזה ציוד דרוש למשימה קונקרטית. כמו כן, חשוב שיהיה פיקוח ושהעובד יידע לשמור על הציוד שלו, כמו למשל אטמי אוזניים שיש חשיבות לשים אותם בשקית אחרת האיכות שלהם נפגמת וכך גם היכולת שלהם להגן על העובד בזמן העבודה.

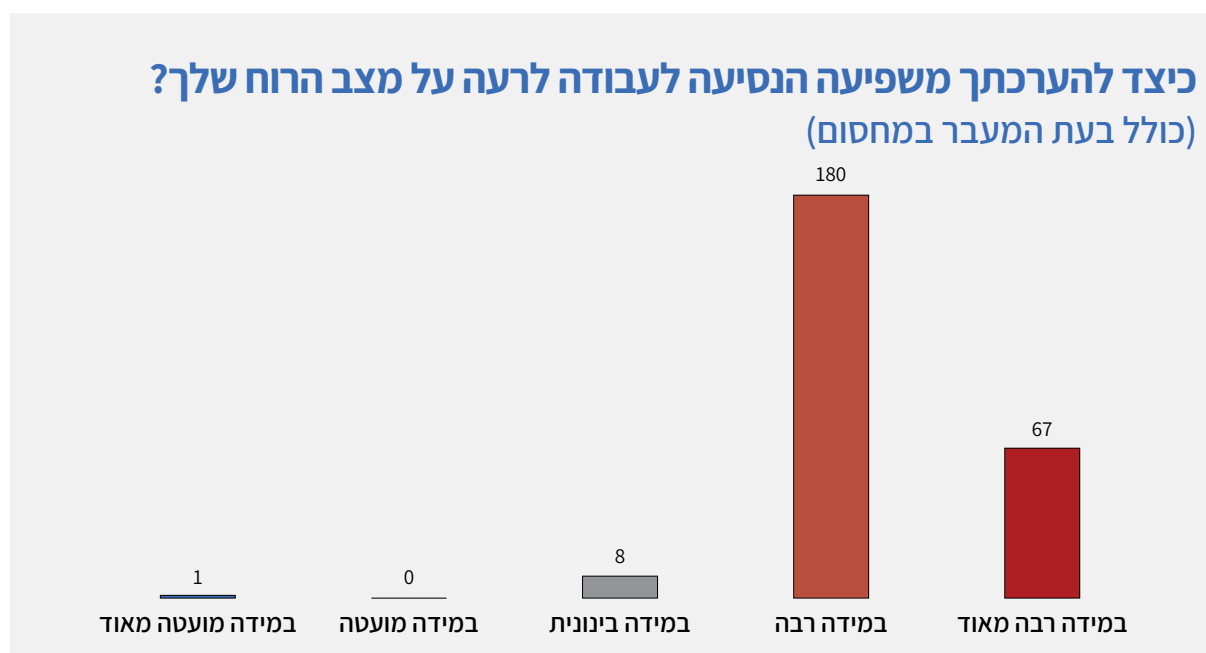
מידע זה עלה גם מהראיונות לעובדים. כך למשל, **מרואיין 1** התלונן על כך שאיכות הציוד שמסופקת לו לא גבוהה, וכי ישנם אמצעים יותר מתקדמים שיכולים להגן על בריאות העובד כמו מכונת שיוף עם שואב אבק "אך עדיין יש המון קבלנים [...] אומרים לנו תשייפו בידיים שלכם, דבר שגורם להמון אבק וזה בעייתי [לבריאות שלנו]". **מרואיין 6** שעבד שנים ארוכות בשיפוץ בתים קיבל מסיכה פשוטה כשהוא יודע שעובדים בחברות אחרות

מקבלים מסיכות עם מסנן אוויר שמגן מכניסת אבק לריאות. כמו כן, **מרואין 6** נפצע קשה בכף יד ימין במהלך עבודה על דיסק, ובעקבות תאונת העבודה הקשה הוא נאלץ לעבור ניתוחים מורכבים. כיום הוא נמצא בשיקום ארוך. הפגיעה ככל הנראה תשאיר אותו עם מוגבלות קשה בכף יד ימין וחזרתו לשוק העבודה בבניין לא תהיה אפשרית. הוא אמר כי "הדיסק איתו עבדתי היה ללא מיגון ובאיכות ירודה, אילו היה לו מיגון הפגיעה שלי הייתה הרבה יותר קלה."

5. המעבר במחסומים והדרך הארוכה לעבודה

גורם דחק נוסף שזוהה הוא המעבר היומיומי במחסום כדי להיכנס ולעבוד בישראל. **הרופא התעסוקתי** עמו שוחחנו רואה במחסור בשעות שינה והצורך לקום באמצע הלילה כדי להגיע למחסום, כמו גם הצפיפות במחסום, כאחד הסיכונים הנפשיים המרכזיים בעבודה של עובד פלסטיני בבניין. **הפסיכולוג התעסוקתי** אמר כי העיכוב במחסומים גורם לעובדים להרגיש כאילו הם עבריינים.

מהסקר עולה כי 70.3% מהמשיבים דיווחו כי הנסיעה לעבודה בתוך ישראל כולל המעבר במחסום, משפיעה לרעה **במידה רבה** ובצורה ישירה על מצבם הנפשי, 26.2% אמרו שהכניסה לישראל, לרבות הכניסה דרך המחסום, משפיעה **במידה רבה מאוד** ורק 3.1% אמרו שהכניסה לישראל משפיעה עליהם במידה בינונית.

בראיונות הפתוחים ובקבוצת המיקוד עלה כי נושא הכניסה לישראל דרך המחסום היא סוגיה מרכזית וחשובה שמטרידה את העובדים ומשפיעה על בריאותם הנפשית וגם הפיזית. העובדים מתעוררים לערך בשעה שלוש לפנות בוקר, וזאת כדי להגיע למחסום בארבע ולהיות הראשונים לעבור בו, אחרת הם עלולים להיתקע שם במשך זמן רב. זה בולט במיוחד בימי ראשון, היום בו נכנסים כלל העובדים לישראל, כולל אלו בעלי היתר לינה. עובדים דיווחו שאם הם לא עוברים בזמן במחסום, הם עלולים אפילו להפסיד יום העבודה, דבר שהם לא יכולים להרשות לעצמם, במיוחד העובדים שנכנסים ממחסום טול כרם ממנו אין תחבורה ציבורית מסודרת.

העובדים מאוד עסוקים בנושא הכניסה לישראל דרך המחסום כאשר החשש המרכזי הוא פגיעה פיזית בעת המעבר במחסום, כשחלקם אף היו עדים לפגיעות של עובדים במחסום בגלל הצפיפות. **מרואין 1** שנכנס דרך מחסום 300 ציין כי המראה של אלפי עובדים עומדים יחדיו במחסום גורם לו ל"לחץ דם גבוה ולהרגשה שהולכים

לדחוס אותך מרוב צפיפות במעבר". הוא אף הוסיף כי היו ימים שהוא לא הלך לעבודה בגלל הצפיפות במחסום: "היו פעמים שהייתי רואה לחץ במעבר הייתי עוזב או מתרחק, לא יכולתי [...] הרבה פעמים הייתי חוזר הביתה ולא עובד בגלל הצפיפות [במחסום]".

מרויין 4 אמר "הרגשתי שהעצמות שלי היו נשברות" מהלחץ והצפיפות במחסום תרקומיא. **מרויין 5** שנכנס אף הוא דרך מחסום תרקומיא, אמר כי גם אם יש לו היתר כניסה לישראל הוא מעדיף לפעמים להיכנס דרך הפרצה בגדר, כי הדרך משם יותר קצרה מהכניסה לישראל דרך המחסום.

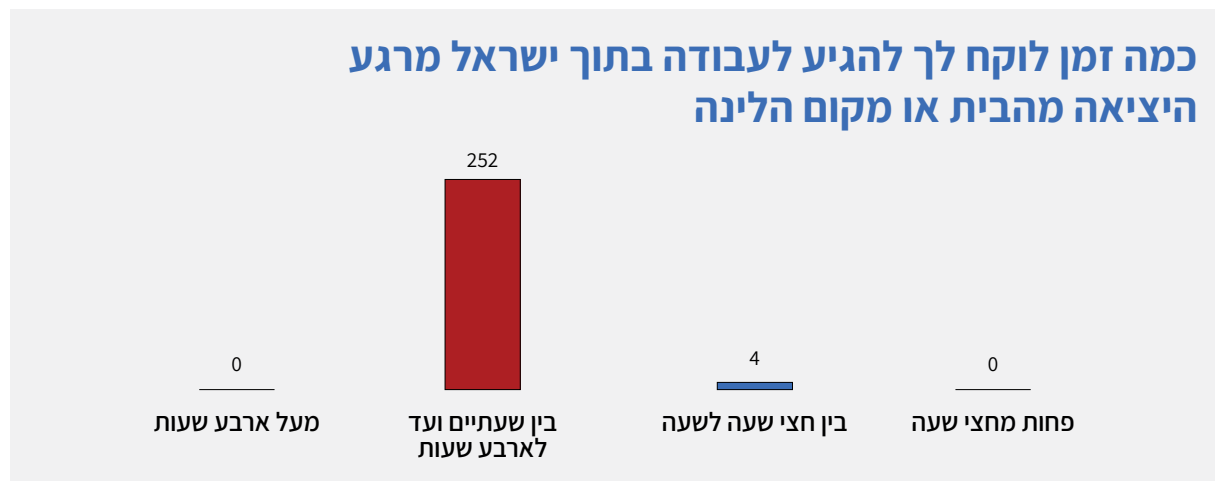
בקבוצת המיקוד אמר אחד המשתתפים שהוא ראה כשעה לפני ההשתתפות בקבוצת המיקוד עובד שהוא מכיר יושב בבית קפה ורואים עליו שהוא טרוד במחשבות, כששאל אותו מה מעסיק אותו אמר לו "אני חושב על מחר יום ראשון ואיך אכנס דרך המחסום". משתתפי קבוצת המיקוד תיארו את כניסתם לישראל כ"עוד משמרת עבודה", וכי איך ניתן לצפות מעובד להיות מרוכז כשהוא נאלץ להשקיע שעות בסוגיית הכניסה לישראל, ולהיות בלחץ כל הזמן האם הוא יספיק להגיע להסעה בזמן או עתיד ללכת עוד קילומטרים ארוכים עד שהוא מגיעים לתחנת אוטובוס הכי קרובה ממחסום טול כרם. תנאי הכניסה לישראל והשעות המרובות שהעובד נאלץ לבלות בכניסה לישראל משפיעים על תפקוד העובד בעבודה והיכולת שלו להתרכז ולשמור על גהותו. "לפעמים זה גם עייפות, בן אדם שהתעורר בשלוש [לפנות בוקר] יתרשל ללא כוונה מעייפות", אמר אחד ממשתתפי קבוצת המיקוד.

למרות שכל המרויינים וגם משתתפי קבוצת המיקוד ציינו שהיו שיפורים במחסומים בשנים האחרונות, עדיין יש צפיפות מאוד גדולה. עובדים שמגיעים למחסום טול כרם הצביעו על כך שהסיבה לצפיפות במחסום היא הפעלה מצומצמת של עמדות הבידוק במחסום, לדבריהם ב"כוונה", כדי לגרום לעומס וצפיפות במחסום. הם ציינו כי זה מאוד משפיע על יום העבודה שלהם והיכולת שלהם להתרכז.

6. שעות נסיעה ארוכות והיעדרות ממושכת מהבית

השעות הרבות בהן עובד פלסטיני מבלה בנסיעה למקום העבודה או חזרה ממנו, שאינן מתוגמלות ומאריכות הלכה למעשה את משך יום העבודה. כתוצאה מכך, מצטמצם הזמן הפנוי לנהל חיים אישיים או חיי משפחה תקינים, מה שעשוי להוביל לשחיקה מוגברת. זהו גורם משמעותי נוסף ומהווה חלק חשוב במשפחת הסיכונים הפסיכו-סוציאליים, שמחליש את המערכת החיסונית של הגוף ועלול גם להוביל לתאונות עבודה.

98.4% מהמשיבים לסקר מסרו שלוקח להם בין **שעתיים לארבע שעות** להגיע למקום עבודתם מהרגע שהם עוזבים את הבית ועד שהם מגיעים למקום העבודה.

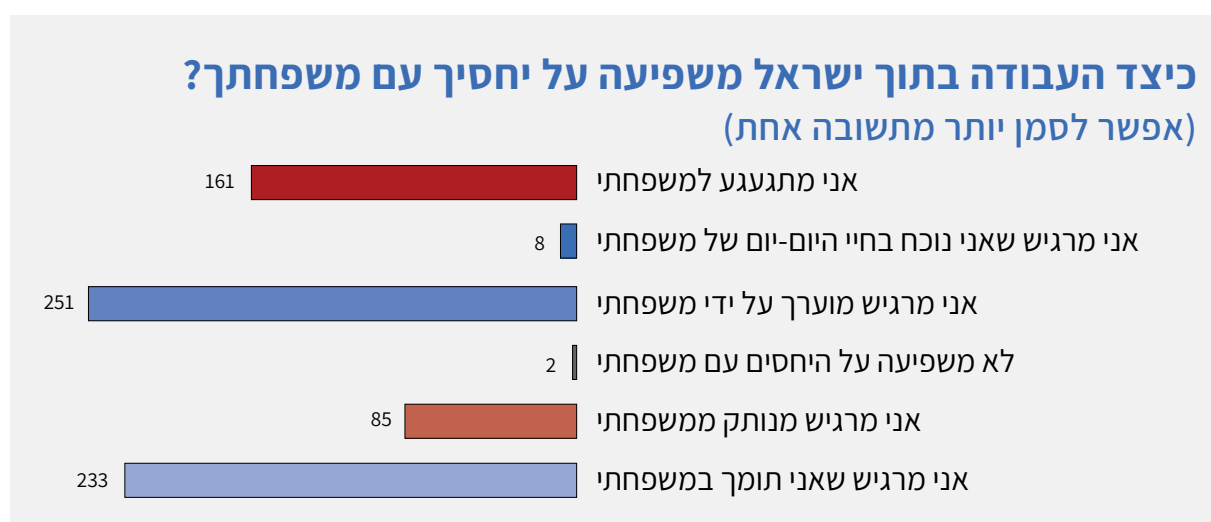

הפסיכולוג התעסוקתי ציין כי שחיקה הנה מחלה תעסוקתית בקרב עובדי בניין (כמו גם אצל רופאים, מורים ועוד). לעובד בניין פלסטיני אין מספיק זמן להתאושש מהעבודה כדי למנוע בעיות נפשיות כמו לחץ ושחיקה. זהו נושא שלא נחקר בכלל בקרב עובדים פלסטינים. כפי שציין הפסיכולוג התעסוקתי, גם אם יש לעובד בעיות נפשיות, עד שלא יהיה התקף פסיכוטי, לא יגלו את זה והרבה פעמים זה יוסתר בקהילה בשל הלחץ הכלכלי וההכרח לעבוד. עוד ציין הפסיכולוג התעסוקתי כי בין הגורמים המובילים לשחיקה גבוהה היא תחושת הניתוק מהמשפחה המהווה גורם השפעה שלילי על העובד הפלסטיני. גם **המומחה מטעם המוסד לבטיחות וגהות** זיהה את הקונפליקט עבודה-בית והיעדרות ממושכת מהמשפחה כאחד הגורמים הפסיכו-סוציאליים שמספיעים על העובד בתחום הבניין ומגבירים את השחיקה שלו בעבודה.

כך למשל, **מרואיין 3** בן 47, שעבד במשך 15 שנה בישראל בענף הבנייה, והתחיל לעבוד מגיל 12, סיפר בראיון שהוא מרגיש שהוא שחוק וש: **"אני מרגיש שעבדתי קשה בחיים"**. הוא קישר את התקף הלב שעבר ללחץ נפשי שנבע מאכזבתו מחוסר ההערכה של בני משפחתו, אשר לא העריכו את העבודה הקשה שהוא עשה כדי לתמוך בהם, והעובדה שנאלץ לעבוד בעבודה פיזית מגיל 12, והיעדר ההזדמנויות בחיים.

בקבוצת המיקוד עלה כי גם הצורך לעמוד בציפיות המשפחה משפיע נפשית. אחד המשתתפים אמר שהוא בלחץ כי **"המשפחה בבית, וגם בעבודה כולם עליך [...]. יש ימים אני ישן משש בערב, אני לא יכול לקום"**. עוד עלה מקבוצת המיקוד כי העובדים מרגישים כי אינם נוכחים בחיי המשפחה ביום יום והם כמעט לא רואים את המשפחה שלהם מלבד בסוף השבוע וכי הם מגיעים הביתה בעיקר לישון, **"אפשר לשכוח מהמשפחה, המשפחה לא קיימת במהלך השבוע וכל הנטל על האישה"**.

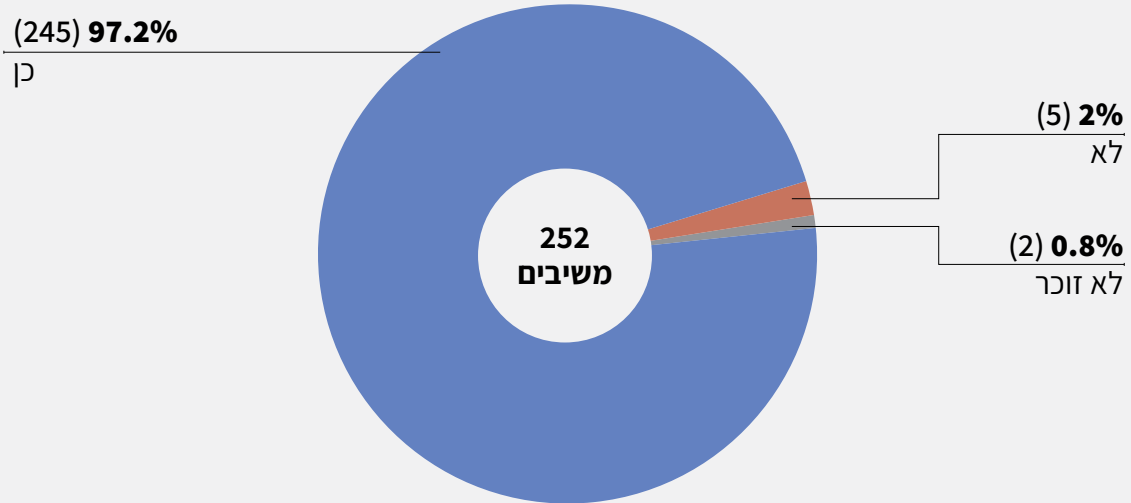
הסקר העלה תוצאה דומה בכל הקשור לשהות עם המשפחה: רק 3.1% הרגישו שהם נוכחים בחיי היום-יום של המשפחה, 33.3% הרגישו שהם מנותקים מהמשפחה, 63.1% ציינו שהם מתגעגעים למשפחה. יחד עם זאת, המשיבים לסקר ציינו גם היבטים חיוביים בעבודתם: 91.4% מרגישים שהם תומכים במשפחתם, ו-84.3% מרגישים שהמשפחה מעריכה אותם.

7. היעדר יכולת לממש ימי מחלה

לפי **עובד במוסד לבטיחות וגיהות**, השחיקה נגרמת גם בשל העדר ימי מחלה ומנוחה. על אף המודעות הגבוהה בקרב העובדים הפלסטיניים לזכאותם לימי מחלה לפי החוק הישראלי, כפי שניתן לראות בתרשים הבא (97.2% מהמשיבים לסקר), התמונה למעשה מורכבת יותר, ועובדים רבים אינם מנצלים את ימי המחלה.

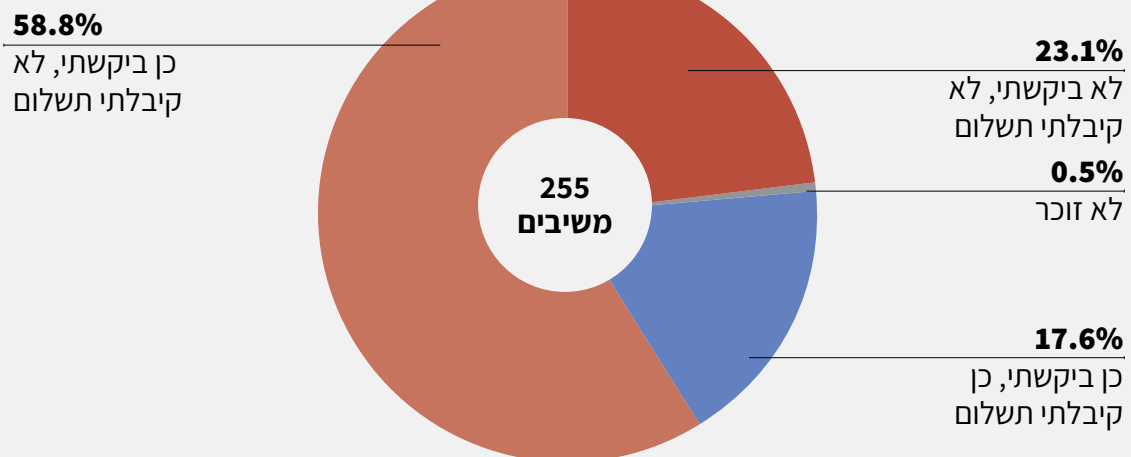
במהלך כל שנות עבודתך בישראל האם ידעת על אפשרות לקבל תשלום על מחלה מקרן שנוהלה על ידי ישראל?

נושא זה בלט אצל עובדים שקונים את ההיתרים באופן עצמאי. מהראיונות עולה כי גם אם העובד נפגע או לא מרגיש טוב בעבודה הוא יעדיף להמשיך לעבוד מחשש להפסד יום עבודה והתשלום עבור אותו יום.

יתרה מזאת, ממצאי הסקר מראים שגם אם מבקשים ימי מחלה, לא תמיד מקבלים עליהם תשלום. 58.8% ביקשו ימי מחלה אך לא קיבלו עליהם תשלום, לעומת 17.6% שביקשו, וקיבלו תשלום.

האם בשנה האחרונה ביקשת מהמעסיק תשלום על ימי מחלה? והאם שילם לך?

על פי הנהלים שמסדירים את העסקתם של עובדים פלסטינים בענף הבנייה, כאשר עובד התפטר או פוטר, או לא התייצב לעבודה במשך 7 ימים ברצף, המעסיק בעל ההיתר נדרש לבטל את היתר העבודה של העובד באמצעות בקשה לביטול רישיון. בין סיבות הביטול ניתן למנות תאונת עבודה, מחלת עובד ממושכת או אף העדר כושר עבודה זמני. מדובר במערכת שמתמרצת באופן מובנה גם עובדים בעלי

היתר עבודה שלא לנצל את ימי מחלתם מתוך חשש שיילקח מהם ההיתר, או שיפוטרו, ולא יצליחו למצוא מעסיק אחר במסגרת 60 הימים שמותר להם להחזיק בהיתר ולחפש מעסיק חלופי.

המימוש של דמי מחלה על ידי עובדים פלסטינים הוא מאוד נמוך¹⁴, והראיונות שהתקיימו במחקר זה תומכים בכך. כך למשל, **מרואיין 2** שעבר ניתוח בקע בצד ימין שנגרם כתוצאה מהרמת שקים כבדים בעבודה שלו, נאלץ לחזור לעבודה כשהיה עם תפרים וכשהפצע במקום הניתוח טרם הגליד, "לא קיבלתי ימי מנוחה כמו שצריך [אחרי הניתוח] הייתי חייב לחזור לעבוד כמעט מיד והקבלן איים עליי שאם לא אחזור הוא יחליף אותי". הקבלן הנוכחי שהוא עובד אצלו בצורה מסודרת מסרב לתת לו ימי מחלה ללא הצגת אישור מחלה, המשמעות מבחינתו היא ביקור אצל רופא וכל ביקור אצל רופא בגדה המערבית עולה לו זמן וכסף, על כן הוא מוותר מראש על ימי המחלה ומנצל במקומם ימי חופשה כשהוא לא מרגיש טוב.

מרואיין 1 סיפר כי הוא סובל מפגיעה ממיתר בזרוע יד ימין כתוצאה מעבודה מאומצת ושעות עבודה רבות, והטיפול בפגיעה לפי הרופא המטפל היא מנוחה, אך המרואיין לא יכול להרשות לעצמו מנוחה כי המשמעות היא פגיעה בשכר ובפרנסה. הוא מטפל ביד באמצעות זריקות של משככי כאבים.

חלק מהמרואינים חלקו את חוויותיהם מתאונות עבודה שעברו. הם מספקים תמונה קשה לגבי היכולת שלהם בפועל להשתמש בימי מחלה לא רק עבור מחלות תעסוקתיות, אלא לעתים אפילו בגין פציעות אקוטיות במהלך יום העבודה. למשל, **מרואיין 5** תיאר מצבים מאוד קשים בהם הוא נאלץ למשל, לעבוד כשהוא פצוע כדי להשלים את העבודה ואז ללכת לטיפול: "הנה ביד שלי יש חתך בגלל הסכין של הגבס, והנה עוד חתך [...] זה קרה בעבודה תפרו את הפצעים אך נאלצתי קודם לשים עליהם קפה ושמתי סלטיף כדי להמשיך את יום העבודה שלי". באירוע אחר שהתרחש לפני שנתיים, הוא נפצע באצבע היד. העובד שם חבישה עליה וחזר לעבודה, אחרי 5 שעות של עבודה עם חבישה הוא סיים לעבוד והלך לבית חולים שם ניקו לו את האצבע ותפרו אותה ב 7 תפרים, יום למחרת הלך לעבוד, "אמרו לי שהאזור רגיש, אך הייתי חייב לעבוד", הוא אמר.

מרואיין 4 עבד בישראל רק שנתיים בענף הבנייה ונאלץ לעזוב את עבודתו כתוצאה מתאונת עבודה קשה שקרתה לו במהלך העבודה, ואחריה הוא נאלץ לעבור תקופת שיקום ארוכה. אך העובד החליט לא להגיש תביעה נגד המעסיק בגין החשש שהמעסיק ימנע את כניסתו לישראל בעתיד: "לא הגשתי תביעה לביטוח לאומי [...] כי שמעתי מכמה עובדים שאם אני אעשה משהו נגדו [נגד המעסיק] אני לא אקבל בחיים היתר [כניסה לישראל]".

מרואיין 6 שקונה היתרים עובד אצל קבלן קבוע, דיווח שהקבלן הפקיר אותו לאחר תאונת העבודה הקשה אותה עבר, בה דיסק קטע לו את המיתרים ביד ימין והשאיר אותו נכה. הוא נאלץ לעבור ניתוח קשה בבית חולים הדסה בירושלים, והמעסיק שעבד אצלו כ-15 שנה אפילו לא שאל לשלומו, ובסוף הלווה לו כסף לניתוח (20,000 ש"ח) ומאז "כל יום הוא מתקשר לשאול מתי יחזיר לו הביטוח הלאומי את הכסף". אותו מרואיין לא יכול לבקש מהביטוח הלאומי סכומי כסף שמשקפים את היקף ההעסקה האמיתי שלו, כי התלוש הפיקטיבי שסוחר ההיתרים הנפיק עבורו מדווח על משרה חלקית בשכר נמוך.

14 דו"ח קו לעובד, "תמונת מצב: התפתחויות ושינויים בהעסקת עובדים פלסטינים בישראל", אפריל 2021.

8. היעדר נגישות לשירותי רפואה תעסוקתית בישראל וחסמים לרפואה כללית בגדה המערבית

לעובד בניין פלסטיני יש ביטוח אובדן כושר עבודה שמכסה אותו במקרה של תאונת עבודה מהביטוח הלאומי הישראלי, ויש חוזר מנכ"ל משנת 2019 שמאפשר לעובד פלסטיני לקבל שירותי בריאות תעסוקתית מקופות החולים, במסגרתו העובדים גם רשאים לבצע בדיקות להערכת אובדן כושר עבודה. עם זאת, בדומה לעובדים ישראליים, כדי לפנות לרופא תעסוקתי העובד חייב להיות מועסק אצל מעסיק ישראלי, אחרת אין לו אפשרות להתייעץ עם הרופא. הבעיה עבור עובדים פלסטינים, שלא קיימת עבור עובדים ישראליים, היא שמעסיק רשאי לבטל לעובד רישיון עבודה בגלל תאונת עבודה, מחלת עובד ממושכת או אובדן כושר עבודה זמני ובשל חוסר בהירות בהנחיות, יש מעסיקים שמבקשים את ביטול ההיתר בשל מחלה או אובדן כושר עבודה זמני גם כשיש לעובד ימי מחלה צבורים. לכן, חלון ההזדמנות של עובד פלסטיני לפנות לקבלת שירותי ייעוץ מרופא תעסוקתי ישראלי במקרה של אובדן כושר עבודה הוא מאוד קטן. זה כנראה תורם לעובדה שרבים מהם נאלצים להמשיך לעבוד גם בעת מחלה או פגיעה, ובכך מחמירים את מצבם.

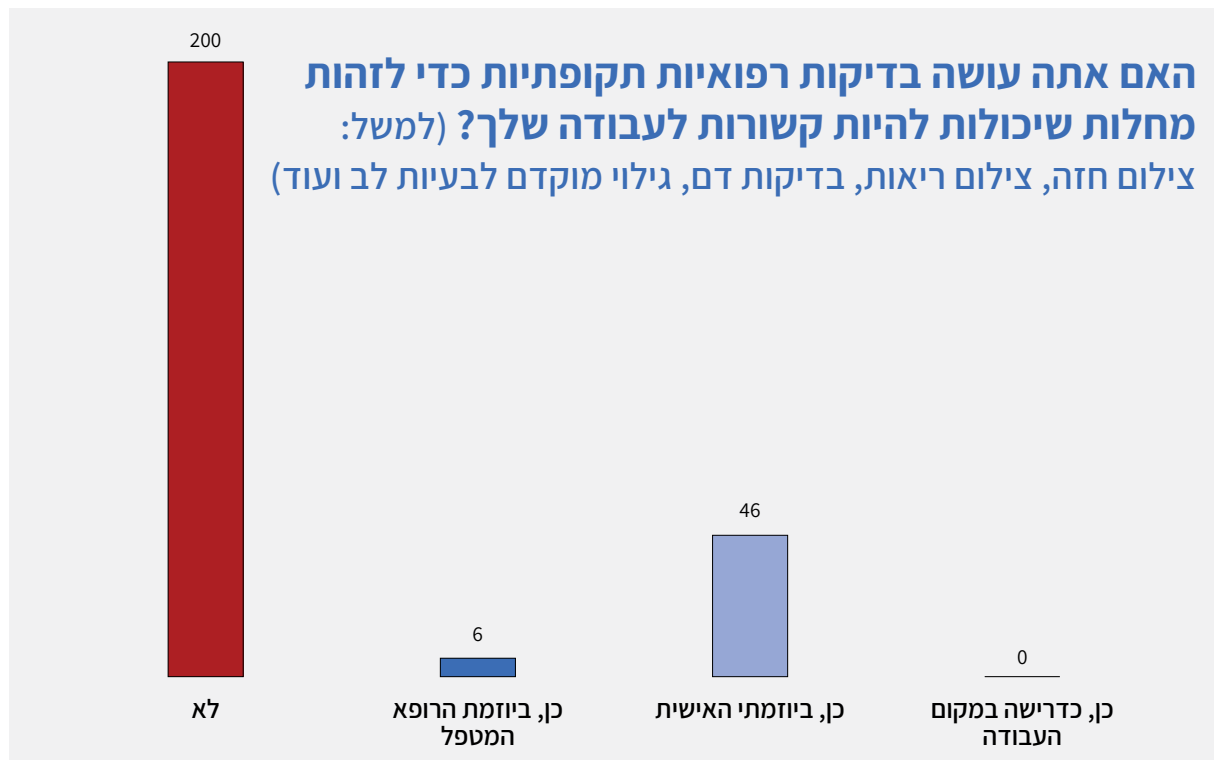
נוסף על כך, לפי הרופא התעסוקתי איתו שוחחנו, קופות החולים מערימות קשיים על עובדים שמבקשים לנצל את השירותים (בהנחה שהעובדים בכלל מודעים אליהם), ובכל מקרה גם אם רופא תעסוקתי בקופת החולים מוכן לקבל את העובד, אין לו תיק רפואי בעברית. יש מסמכים רפואיים שמגיעים מהגדה המערבית באנגלית ובכתב יד, אבל רק אם העובדים מתאשפזים בבית החולים, ואפילו אז אין את ההקשר התעסוקתי, שיאפשר לזהות מחלות מקצוע. בכל מקרה מי שמגיע לבית החולים זה אחרי שנגרם לו נזק, ובהנחה שיש לו כסף לבית חולים. במילים אחרות, קשה מאוד להקדים תרופה למכה וליצור מצב של צמצום והימנעות מנזקים בריאותיים לעובד הפלסטיני.

גורם סיכון משמעותי שעלה בקרב המשיבים על הסקר, המרואיינים וקבוצת המיקוד, הוא העדר מעקב רפואי וטיפול בזמן. יש לכך סיבות שונות הנובעות מהמבנה של המערכת הרפואית בגדה המערבית ובישראל והן מהמבנה התעסוקתי בו כבול העובד הפלסטיני. ההיבט הכלכלי מהווה נקודה מכרעת בהחלטה אם ללכת לרופא או לא – המרואיינים דיווחו כי על כל בדיקה רפואית במערכת הבריאות הפלסטינית חייבים לשלם. מרואיין 2 סיפר שהמעסיק מבקש אישורי מחלה כדי לתת לו יום מחלה, והוא לא מבקש מהרופא כי זה עולה כסף אז הוא מוותר מראש. עוד עלה מהראיונות הפתוחים כי אין מעקב רפואי ברשות הפלסטינית, הרופא לא יוצר קשר עם המטופל באופן רציף, והטיפול נעשה לפי הצורך. שיקול מרכזי נוסף בהחלטה אם ללכת לרופא או לא הוא הזמן, כיוון שסוף השבוע מוקדש לצרכי המשפחה שלא ראו במהלך השבוע ולסידורים, כך שאין להם זמן לטפל בעצמם. מרואיין 1 אמר "חשוב לעשות בדיקות תקופתיות כמובן אך אנחנו לא עושים מספיק בשביל עצמנו."

מהראיונות גם עלה כי במידה ועובד צריך ניתוח וטיפול רפואי רציני אז יעדיף לפנות לבית חולים פרטי בשטחי הרשות הפלסטינית, ולא בבתי חולים ממשלתיים, בגלל איכות הטיפול שיקבלו וזמני המתנה. כך למשל מרואיינים 2 ו-3 העדיפו לעשות ניתוחים בבתי חולים פלסטיניים פרטיים בעלות של אלפי שקלים. מרואיין 3 סיפר שאחרי התקף הלב שהוא חלה בו, הוא עשה את הצנתור בבית חולים פרטי בעלות של 30,000 ש"ח. למזלו, הוא הצליח להשיג הנחה מהרשות הפלסטינית באמצעות קשרים. מרואיין 2 עשה ניתוח לבקע בעלות של 2,500 ש"ח ששילם מכיסו בבית חולים פרטי.

ממצאי הסקר מציינים תמונה דומה: 79.4% השיבו בסקר שהם לא עושים בדיקות רפואיות תקופתיות

כדי לזהות מחלות שיכולות להיות קשורות לעבודה (למשל: צילום חזה, צילום ריאות, בדיקות דם, גילוי מוקדם לבעיות לב ועוד).

המלצות:

המידע שנאסף במסגרת המחקר מציג תמונה קשה שמחייבת טיפול במספר אפיקים, לרבות רגולציה, העלאת מודעות לעובדים ומעסיקים, יישום החלטות קיימות שאינן מיושמות, ושינוי מדיניות של הממשלה, משרד הבריאות, מינהל הבטיחות, ורשות האוכלוסין וההגירה. כל זאת, כדי להבטיח את מניעת המשך הפגיעה בבריאותם של עובדים פלסטינים בענף הבנייה. כל המלצה מההמלצות שמופיעות להלן עומדת בפני עצמה, ובהינתן האקלים השלטוני וריבוי מערכות הבחירות בשנים האחרונות, אין לחכות לטיפול מרכזי וכוללני בנושא.

א. גיהות ומודעות

- **שיתוף פעולה עם משרד העבודה הפלסטיני לקידום נושא הבריאות התעסוקתית.** למרות הנוהל שמאפשר לעובדים פלסטינים לקבל שירותי רפואה תעסוקתית בישראל, למעשה עובדים כמעט ולא מנצלים את האפשרות וגם כשנעשית פנייה כאמור, אין חיבור בין המידע שנאסף על ידי גורמי הרפואה ברשות הפלסטינית למידע שנמצא במוסדות הישראליים (רופאים תעסוקתיים, ביטוח לאומי, מעסיק). **על מינהל הבטיחות והבריאות להשקיע משאבים במניעת מחלות וקידום מודעות לבטיחות ובריאות תעסוקתית בקרב עובדים ומעסיקים לצורך מניעת פגיעה מראש.** כמו כן, יש לפעול לאיסוף מידע רפואי תעסוקתי גם בגדה המערבית, ולשפר את הממשק בין משרד הבריאות ומינהל הבטיחות עם משרד העבודה הפלסטיני. כמו כן, יש לשקול הפצת מידע באמצעות המדיה החברתית, סרטונים ומידעונים לעובדים שעוברים במחסומים, ושימוש בשלטי חוצות ברשות הפלסטינית להעלאת מודעות בקרב עובדים.

- הכשרות 360 באתרי הבנייה. כדי לייצר אקלים בטיחות, על מינהל הבטיחות והבריאות והמוסד לבטיחות וגיהות לדאוג להכשיר גם את המנהלים. יש לוודא שההכשרות מותאמות לאוכלוסיית העובדים שהם מנהלים, ולמבני ההעסקה הייחודיים של עובדים פלסטיניים שמשפיעים על הבריאות התעסוקתית שלהם. כמו כן, יש לוודא שההכשרות שמתקיימות היום לעובדים כוללות גם נושאי בריאות תעסוקתית, גורמי סיכון, ציוד מגן ושמירה עליו.
- מיכון ומודרניזציה באתרי הבנייה. על מינהל הבטיחות, מכון התקנים ומשרד התחבורה לפעול לטובת מיכון ומודרניזציה של ענף הבנייה, שבחלקו עדיין עובד בטכנולוגיות מיושנות, לא בטיחותיות, ושאינן עומדות בסטנדרטים בינלאומיים ובתקנים הקיימים היום בעבודות בנייה. בהתאם לכך, על מינהל הבטיחות והמוסד לבטיחות וגיהות לקיים הכשרות למנהלים ולעובדים בעבודה עם ציוד המגן החדש, למגבלותיו, ולאופן בו יש לשמור על הציוד.
- שיפור תהליך המעבר במחסומים והגעה לעבודה. בהינתן שיש מחסומים שבאמצעותם העובדים נכנסים לישראל, מומלץ לארגן באמצעות משרד התחבורה תחבורה ציבורית מסודרת ובשעות מותאמות לעובדים העוברים במחסומים. דבר זה יסייע להפחית לחץ בקרב העובדים הפלסטינים שנשמכים על הסעות הקבלנים בלבד. כמו כן, יש להפעיל את העמדות במחסומים בהיקף רחב יותר בשעות הבוקר המוקדמות על מנת לסייע בהורדת הצפיפות וקיצור התורים הארוכים המשפיעים על תחושת הלחץ של העובד הפלסטיני, גורמים למצוקה נפשית, ואף גורמים לפציעות פיזיות.

ב. ניטור וטיפול

- **טיוב הניטור הקיים.** למרות שישנו שיתוף פעולה בין מפקחי מינהל הבטיחות והבריאות התעסוקתית למדריכי המוסד לבטיחות וגיהות, הוא מוסדר באופן בלתי פורמלי, והוא לא מתקיים מספיק בנושאי בריאות וגיהות תעסוקתית. על המפקחים והמדריכים לקבל הכשרה מעמיקה יותר על בריאות תעסוקתית, המשפחות השונות של גורמי הסיכון, ולהכיר באופן בסיסי את דרישות הדין גם בנושא הבריאות התעסוקתית (הכשרה לכל עובד, אספקת ציוד מגן, שמירה מפני גורמים מזיקים, גובה דציבלים מותר וכו'), וגם לקבל ציוד שמאפשר את הניטור, אם אין להם כזה היום. קיום מבצעי אכיפה ומניעה משותפים עם מדריכים מהמוסד לבטיחות וגיהות יסייעו בשיפור פעילות הפיקוח, כמו גם יותר השתלמויות בנושאי גיהות וסכנות בריאותיות בעבודתם של עובדים.
- הסדרת בדיקות רפואיות תקופתיות לעובדים בענף הבנייה על חשבון המעסיק. הזנחה רפואית גורמת לשרשרת בעיות שהולכת ומחריפה עם הזמן ומובילה לנטל על העובדים, משפחותיהם וגם על מעסיקים. מכיוון שלעובדים אין זמן לטיפולים או לביצוע בדיקות, והרבה נרתעים מכך בשל העלות הכספית של בדיקות שגרתיות ברשות הפלסטינית, עלתה הצעה להפעיל ניידת רפואית באמצעות משרד הבריאות שתגיע למקום העבודה באופן יזום ותבצע בדיקות בסיסיות כמו ראייה ושמיעה, תוך שמירה על פרטיותם של העובדים והבטחת סודיות רפואית.
- פרסום הבהרה למעסיקים ולעובדים אודות זכות העובד לנצל ימי מחלה ולהחזיק בהיתר שלו בעת מחלה. כפי שצינו עובדים רבים ששוחחנו איתם, וכפי שעלה מהסקר, הם נמנעים מלהשתמש בזכותם למחלה ומנוחה, גם כאשר הם עובדים עם היתר עבודה על פי דין. העובדים חוששים שההיתר יבוטל, ונוצר תמריץ שלילי לעובדים שלא להשתמש בזכותם להתייעץ עם רופא

תעסוקתי ישראלי. נוהל ביטול ההיתרים הקיים כיום קובע שמחלה, תאונה או אובדן כושר עבודה זמני עשוי להיות עילה לביטול רישיון עבודה, מבלי להתייחס לזכותו של עובד לנצל ימי מחלה צבורים ועל רשות האוכלוסין וההגירה לפרסם הבהרה כך שיהיה ברור שאין המדובר במקרים בהם לעובדים יש ימי מחלה צבורים, והם זכאים לנצל אותם על פי דין מבלי שזה יוביל לפיטוריהם או לביטול היתר עבודתם.

- **שריון תורים לעובדים פלסטינים לרופאים תעסוקתיים בישראל.** קופות החולים מתקצבות עבור ביצוע בדיקות תעסוקתיות גם לעובדים פלסטינים. תקנות הבטיחות בעבודה מחייבות בדיקת רופא תעסוקתי במקרים מסוימים לפני כניסה לעבודה, ובדיקות תקופתיות בעבודה עם חומרים מסוכנים. עם זאת, התקנות לא מעגנות את זכותם של עובדים לבדיקות אובדן כושר עבודה, ולכן בדיקות אלו תלויות בפניות העובדים, ואינן מחייבות על פי דין. אך גם כאשר עובדים מעוניינים לנצל את אפשרותם ולקבוע תור לרופא תעסוקתי, בשל מיעוט רופאים תעסוקתיים בישראל, ההמתנה לתורים ארוכה, והזמינות של הרופאים נמוכה. עבור עובדים פלסטינים מדובר במצוקה גבוהה יותר, מכיוון שאובדן כושר עבודה (אפילו זמני של למעלה מ-7 ימים) עשוי להוביל לביטול ההיתר, ולכן גם אם עובד פלסטיני בבנייה היה מצליח לתאם פגישה לרופא תעסוקתי בישראל, עד שיגיע תורו, היתר העבודה שלו עשוי להתבטל. על כן, יש לחייב את קופות החולים לשריון תורים עבור בדיקות תעסוקתיות לעובדים, כדי לאפשר ניצול יותר יעיל של השירות.

- **רופא תעסוקתי מחוזי.** יש להקצות משאבים להקמת צוות עבודה בתחום הבריאות התעסוקתית במסגרת הרשות הלאומית לבטיחות בעבודה, לכשתוקם. נכון להיום ישנו רופא תעסוקתי ראשי שעובד במינהל הבטיחות והבריאות התעסוקתית, תפקיד שלא אויש משך 3 שנים, וקיים תקן לרופא במחוז צפון שאינו מאוּש על ידי רופא תעסוקתי. הטיפול בנושאי הבטיחות במסגרת עבודת מינהל הבטיחות והבריאות התעסוקתית הוזנח משך תקופה ארוכה, ולמרות שהכשרות המפקחים כוללות הכשרה קצרה בנושאי בריאות, הלכה למעשה אין הבנה אמיתית של העובדים בגיהות ובמניעת הסיכונים שתוארו לעיל. על כן, יש להקצות תקן גם לרופא תעסוקתי בכל המחוזות בנוסף לרופא תעסוקתי ראשי, ולפתח את תחום הבריאות התעסוקתית והצוות שעוסק בכך.

ג. אכיפה והרתעה

- שימוש בסנקציות קיימות. נכון להיום, מפקחי מינהל הבטיחות לא עוסקים בנושא הבריאות התעסוקתית ואינם מוציאים צווי בטיחות במקרים בהם מתגלים גורמי סיכון באתרי הבנייה. עיקר הדגש הוא על תאונות עבודה, וציוד מגן הנוגע לתאונות עבודה (קסדה, רתמה וכיוצ"ב). על מינהל הבטיחות והבריאות להקפיד גם על אכיפת הוראות הבטיחות הנוגעות לבריאות תעסוקתית, ולעשות שימוש בסנקציות הקיימות גם בנושאי בריאות תעסוקתית (הוצאת צווי בטיחות, הטלת עיצומים לפי החוק להגברת האכיפה של דיני העבודה, תשע"ב-2011, ושימוש בסנקציות פליליות בשל רשלנות במקרי קצה).

- מתן אפשרות להגשת תלונות אנונימיות ובאופן פיזי. עובדים רבים חוששים מסנקציות בגין הגשת תלונה על מצב מסוכן או חשיפה לגורם סיכון. דיווח על מפגעי בטיחות או גורמי סיכון באתרי בנייה יכול להיעשות היום באמצעות פנייה למינהל הבטיחות באימייל או בטלפון, או למוקד "קו החיים" של המוסד לבטיחות וגיהות, שפועל גם ברוסית וערבית. עם זאת, נראה שניתן להגיש

תלונות אנונימיות בכתב רק בעברית, ואין מודל להגשת תלונות אנונימיות בכתב בשפות נוספות במצבים מסכני חיים. מעבר לכך, יש לאפשר מנגנון הגשת תלונות באופן פיזי, כדי להפיג את חששם של עובדים פלסטינים ממעקב דיגיטלי במקרה של הגשת תלונות.

- **ביטול דמי התיווך והבטחת היכולת להחליף מעסיק.** כפי שציינו בדו"חות קודמים של קו לעובד, יש לפעול כדי להנגיש מידע על מעסיקים לעובדים פלסטינים, כדי לאפשר להם למצוא מעסיקים שלא באמצעות מתווכים ותשלום דמי תיווך. בכלל זה, קידום ושיפור מנגנוני מסירת המידע לעובדים בכל הענפים, וליווי צעדי שינוי העסקה בהנגשת מידע, פרסום מכסות פנויות, יצירת ממשק של רשימות המתנה למכסות או מידע על מצב הטיפול וקיום יריד תעסוקה בהתאם להמלצות צוות בין-משרדי בנושא משנת 2016.

- **הקמת רשות לאומית לבטיחות ובריאות תעסוקתית.** יישום המלצות ועדת אדם משנת 2014 והקמת רשות לאומית לבטיחות וגיהות. נכון להיום ההפרדה הקיימת בין הגופים השונים, ובעיקר בין הרגולטור שאחראי על הפיקוח – **מינהל הבטיחות והבריאות**, ובין גוף המחקר, ההדרכה והמניעה – **המוסד לבטיחות וגיהות**, פוגעת בתחום. אין מספיק רגולציה בתחומי הגיהות, הכשרות העובדים, הדרכות, איסוף מידע, רישום מחלות תעסוקתיות, מחקר וכיוצ"ב, והמפקחים אינם עוסקים בנושאי גיהות ובריאות תעסוקתית. על כן, יש לאמץ החלטת ממשלה שתורה על **הקמת** רשות לאומית תסייע בקידום נושא הבריאות והגיהות התעסוקתית ותציב את הנושא גבוה יותר בסדר העדיפויות של מקבלי ההחלטות, ולהקצות לכך תקציב כבר בממשלה הבאה.

קו לעובד /
Worker's Hotline
عنوان العامل /